

---

# משחק הוגן

## היבטים היסטוריים, פילוסופיים חברתיים וחינוכיים

חיים קאופמן  
יצחק רם  
הילה דוידוב  
אפרים זינגר  
רוני לידור  
ירדן הר לב

התשע"ו 2016

---

---

# **Fair Play – Historical, Philosophical, Sociological, and Educational Aspects**

**Haim Kaufman, Itzak Ram, Hilla Davidov,  
Efraim Zinger, Ronnie Lidor, Yarden Har Lev**

עריכת לשון: אלינור טילמן

גרפיקה: שלי שלום

דפוס: א.ג. הדפסות

כל הזכויות שמורות למכללה האקדמית בוינגייט

ישראל

התשע"ו 2016

---

---

## תוכן העניינים

5.....	פתח דבר
6.....	א. התפתחות ההגינות בספורט בעולם העתיק
7.....	יוון – ערש תרבות הספורט.....
12.....	החינוך הגופני והספורט בתרבות הגוף הרומית.....
18.....	הספורט בימי הביניים.....
25.....	ספורט לאחר ימי הביניים.....
28.....	ב. היסודות הפילוסופיים של ההגינות בספורט
29.....	פרדוקס המשחק.....
30.....	האדם הקהילתי והמחויבות להגינות.....
32.....	מהות ההגינות והקושי בהגדרתה.....
35.....	כוונות מול תוצאות.....
37.....	ג. היבטים חברתיים של חוסר הגינות בספורט
39.....	הסיבות להתנהגות לא הוגנת בספורט.....
46.....	ד. התנועה האולימפית והוועד הבין-לאומי למשחק הוגן
47.....	פעולות הוועד האולימפי הבין-לאומי למען ספורט הוגן.....
49.....	הוועד הבין-לאומי למשחק הוגן (CIFP).....
51.....	ערכי המשחק ההוגן על-פי CIFP.....
55.....	פרסי משחק הוגן במשחקי ריו 2016.....
57.....	מקורות מומלצים לקריאה

---

---

---

---

## פתח דבר

הרצון להצליח ולנצח בתחרויות ספורט והשמירה על ערכי מוסר של הגינות ויושר במאבק לניצחון ניצבים לא אחת בסתירה זה לזה. החתירה לשמירה על ערכים של משחק הוגן בתחרויות החלה למעשה משחר ההיסטוריה וקיימת עד ימינו אנו. מטרתה העיקרית של חוברת זו היא לדון בהיבטים המגוונים – היסטוריים, פילוסופיים, סוציולוגיים וחינוכיים – של המושג "משחק הוגן" והשלכותיו השונות.

הפרק הראשון בחוברת עוסק בהתפתחות המושג הגינות בעולם העתיק. הוא דן, בין היתר, בדרכי השמירה על ההגינות הספורטיבית בתרבות הגוף היוונית, בהפרות הברורות של כללים אלה בתרבות הגוף הרומית ובהתפתחות המושגים אבירות והדרת כבוד, שנלקחו מהטורנירים של ימי הביניים והפכו לחלק בלתי נפרד מערכי הספורט המודרני. הפרק השני עוסק בהיבטים פילוסופיים שונים של המושג הגינות בספורט – בפרדוקס של המשחק ובקושי להגדיר במדויק את ה"משחק ההוגן". הפרק השלישי עוסק בהיבטים הסוציולוגיים השונים שנוצרו בעידן המודרני והביאו את הספורטאים והאוהדים כאחד להפר את כללי המשחק ההוגן. הפרק הרביעי מתייחס לקשר שבין ערכי התנועה האולימפית לבין המשחק ההוגן. הפרק דן בעיקר ברעיונותיו של הברון דה קוברטן, מייסד התנועה האולימפית, במאמצי התנועה לקדם את רעיון המשחק ההוגן ובהגדרותיו את ערכי המשחק ההוגן.

החוברת נכתבה במסגרת הפעילות של המרכז ללימודים אולימפיים במכללה האקדמית בוינגייט, בשיתוף פעולה עם הוועד האולימפי בישראל. היא מיועדת בעיקרה לציבור התלמידים בבתי-הספר העל-יסודיים ולסטודנטים הלומדים את הוראת החינוך הגופני במכללות האקדמיות לחינוך. השתדלנו לנקוט בהירות לשונית ולהימנע ממונחים "כבדים" ומהערות שוליים. בסוף החוברת מופיעה רשימת מקורות מומלצת, שחלקה שימש גם את הכותבים.

המחברים, יוני 2016

---

## א. התפתחות ההגינות בספורט בעולם העתיק

משלב מוקדם ביותר בהתפתחותו למד האדם להילחם; תחילה בידיים חשופות ומאוחר יותר בעזרת כלים. הוא נאבק מול יריבים שונים – בני אנוש ובעלי חיים אחרים, בין כאלה שהתקיפוהו ובין כאלה שהותקפו על-ידו. הפעילות הפיזית הזו, שהייתה אכזרית בטבעה, נועדה למטרות של הישרדות, ולא היה בה כל מקום למושגים כמו התחשבות, יושר או כללי הגינות.

בד בבד, למד האדם להעביר לצאצאיו, בתהליכי חינוך, את המיומנויות הפיזיות שרכש בהתנסויותיו בטבע. גם תהליכי החינוך הללו התאפיינו באלימות קשה. הן התמקדו בחיקוין של תנועות גוף, והיות שבחברות הקדם-אורייניות לא היו קיימות קריאה וכתובה, ובחברות הקדם-אוראליות לא היה קיים אפילו דיבור, הרי דפוסי העברת מידע וערכים היו ישירים ובוצעו במפגשים פיזיים של פנים מול פנים באמצעות הדגמה וחיקוי. בעולם השימפנזים, למשל, בשל היעדרה של שפה ברורה ומורכבת, פעולת החינוך מבוצעת לעולם בעזרת מגע גוף אלים או באיום באלימות. כך היה גם אצל בני המין האנושי בשלבי ההתפתחות המוקדמים שלהם. בעולם כזה, חינוך גופני הוא דרך החינוך היחידה, לטוב ולרע, והערך השולט בכיפה הוא ערך היעילות – יעילות הביצועים בזמן אמת ויעילותם של תהליכי ההוראה-למידה.

החינוך הגופני התפתח מתוך כורח של לימוד פעולות פיזיות לתכלית של הישרדות, והספורט התחרותי פרץ החוצה מתוכו, באופן הדרגתי, לעצמאות דיסציפלינארית (בהתפתחות ההיסטורית של החינוך התהפך הגלגל, והספורט כדיסציפלינה בלע אל תוכו במידה ידועה את עולם החינוך הגופני). מכיוון שהחינוך הגופני השיטתי הראשון בעולם המערבי, שהתפתח כאמור ביוון העתיקה, היה קשור בטבורו למושגים של יושר והגינות אנושית, הרי רמת ההגינות בספורט לאורך ההיסטוריה של הספורט נמצאה קשורה, בעל כורחה כמעט, למידת הקירבה או הריחוק של עולם הספורט עם עולם החינוך הגופני; בעיקר לאופן שבו החברה הנתונה תפסה

---

\* כל הנכתב בלשון זכר נכון גם ללשון נקבה.

---

את מהותו של החינוך הגופני כאמצעי לעיצוב היחידים המרכיבים אותה, כלומר, כל אימת שהקשר הזה היה יציב והחברה הנתונה הפעילה מערכת מפותחת של חינוך גופני בעלת אוריינטציה הוליסטית לצד עולם הספורט.

התפתחות המושג הגינות בעולם הספורט קשורה קשר אמיץ למצב התרבותי-חברתי הכללי בתקופות שונות, שבמהלכן משגשג הספורט כמשמעותי בחיי בני האדם. התפתחות זו קשורה במיוחד לתהליכים חינוכיים המתרחשים בחברה האנושית, בעיקר בהווייתן של מערכות החינוך הגופני, ושילובה בתהליכים אלה.

## יוון – ערש תרבות הספורט

### חינוך וספורט בשירות החינוך לערכים

הסופיסטים, מורי חכמה יווניים שהסתובבו בערים היווניות של אגן הים התיכון במהלך המאה החמישית לפנה"ס, היו מלמדים נודדים שהנחילו את משנתם לכל דורש. הם גם היו הראשונים שהפכו את החינוך למושא לעיון שיטתי. הייתה זו התקופה שבה עבר, לראשונה, מרכז הכובד בהערכתו של האדם, כפועל יוצא ממוצאו, להתנהגותו ולמעשיו בפועל. פרוטאגורס, שנחשב לאחד הראשונים והמובהקים שבין הסופיסטים בהקשר זה, טבע את המימרה: "האדם הוא אמת-המידה" ("הומו-מנזורה"), שמשמעותה המעשי הוא "מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחיקוך!". מילת המפתח הייתה "ארטה", שמקבילתה הלטינית היא "וירטוס" ובעברית "המידה הטובה". מידה טובה לא במובן של שלמות מקצועית דווקא אלא במובן של שלמות אנושית כללית.

בדיון במסגרת הכינוס הסופיסטי שכינס סוקרטס לצורך עיון בנושא החינוך מתברר כי מהותו של החינוך אינה מצויה דווקא בנושאי הלימוד השונים או בהוראה מקצועית, אלא בהכרח בצד עיצובו של האדם כבעל מעלות ייחודיות. אפלטון מכנה זאת "שלמות האדם", ובה תכונות של יושר, תבונה ותחושת קדושה

שהמורה/מאמן צריך לשאוף לטעת בכל אחד מחניכיו, ללא יוצא מן הכלל, ומבלי להתייחס לתכונותיהם האחרות, לכישרונותיהם הייחודיים ולנטיותיהם הטבעיות. כל זה בא ללמדנו כי אמנם חינוך פירושו הקניית ידיעות ומיומנויות לחניכים, אבל גם – ואולי אף בעיקר – יציקת תכנים ערכיים לחייהם.

הרעיון של תחרות אצילית היה רעיון מרכזי בכל היבט של החיים הציבוריים והפרטיים של החברה ביוון העתיקה. קביעתו של הומרוס: "לעולם לשאוף להיות הטוב ביותר ולהצטיין על פני אחרים" הפכה לאידיאל, שלאורו חונך האדם הן בהקשר של פיתוחי כישוריו הגופניים-תנועתיים הן בהקשר של פיתוח נפשו, והכול במטרה להופכו לאדם שלם ובשפה היוונית של העת ההיא – לאזרח טוב והגון. הקשר החזק הזה שבין חינוך לבין אימון גופני ימצא את ביטויו הרם ביותר במהלך המאה הרביעית לפנה"ס, בייסודו ובהפעלתו של הגימנסיון (מן המילה "גימנס" – עירום, מצב שבו נהגו היוונים להתעמל ולהתחרות), שהיה המוסד החינוכי שנועד לשיפור ביצועים גופניים ולעיצוב נפשו של התלמיד בעת ובעונה אחת. האפיון החינוכי הייחודי של הגימנסיון היווני התבסס שעה שאפלטון ואריסטו פיתחו את בתי-הספר שלהם



**הגימנסיון – מוסד חינוכי ביוון העתיקה, שנועד לשפר את ביצועי הגופניים של התלמיד באמצעות ספורט וחינוך גופני ולעצב את נפשו באמצעות מוזיקה ואמנויות**



---

לפילוסופיה – האקדמיה והליקאון, בהתאמה.

המאמץ המתמיד להשיג איזון בין הבריאות הגופנית לבריאות הנפשית ניכר היטב בדיאלוגים הסוקרטיים, ולמעשה הוא שיצר את הבסיס לחינוך החברתי-פוליטי והיה בכך למהות המכוננת של הרוח היוונית, המונחת ביסוד התרבות המערבית.

### הספורט היווני והמוסר

ליוונים הקדמונים הייתה אפוא תרבות גוף מפותחת מאוד, שבאה לידי ביטוי מצד אחד במערכת החינוכית שלהם, שנשמכה על שני עמודי תמך מרכזיים: הגימנסטיקה, אימון הגוף בצורות שונות, אבל גם המוזיקה במובן של לימוד קריאה, כתיבה תמה (קליגרפיה), דקדוק, אריתמטיקה ואמנויות, ומצד שני במסורת ספורט מפותחת, שרווחה אצלם מקדמת דנא.

עם זאת, מקצת כללים אלו נראים לנו, בימינו אנו, מוזרים למדי. למשל – הכבוד המוגזם שהוענק למי שנחשב היה ל"מנצח ללא אבק" ("Dustless Winner"). מנצח ללא אבק הוא מי שמוראו על שאר המתחרים היה כה גדול, עד שהללו פחדו מלהיכנס עמו לזירת התחרות, והוא זכה בניצחון ללא כל מאבק ממשי. סוג זה של ניצחון נחשב אצל היוונים כדרגת הניצחון הגבוהה ביותר.



---

מדובר כאן בעיקר, אבל לא רק, בפנקרטיון, שהחליף בשלב מסוים את הפנתטלון כספורט הכי פופולארי במשחקים היווניים, והיה בחזקת פעילות אכזרית במיוחד. הפנקרטיון היה מעין שילוב של היאבקות ואגרוף, ובין חותלות הידיים לכפות עצמן הונחו פיסות מתכת כדי להעצים את המגע. היתכנות של מצב כזה מלכתחילה הייתה קשורה בעיקר לחוסר התייחסותם של היוונים לקטגוריית המשקל בתחרויות האתלטיקה הכבדה שלהם. כלומר, בעלי משקל כבד התמודדו בזירה עם ספורטאים קלים מהם, ונוצר חוסר שוויון מובנה בתחרויות שונות כגון אגרוף, היאבקות או שילובם בפנקרטיון. ההבחנה היחידה שהייתה מקובלת אצלם בתחרויות הספורט הייתה בין בוגרים לבין בני נוער. שורשו של הפועל להתאבק הוא א.ב.ק, ואטימולוגית מדובר ככל הנראה באותו אבק העולה מזירת ההתגוששות, הנרמס ברגלי המתאבקים. מכל מקום, כיום ההנחה היא שזכייה בתחרות ללא כל התמודדות פיזית עם יריב אינה יכולה להיחשב להישג ספורטיבי ממשי. לראיה – בסבב הטניס העולמי (ה-APA – Association of Tennis Professionals) אין מונים ניצחון טכני בסטטיסטיקת הניצחונות הרצופה של שחקן פלוני, לאמור, ניצחון שהושג בעקבות אי-עלייתו של היריב למגרש מחמת פציעה או מחלה. כך אמנם אירע בשנת 2011 לשחקן הטניס הסרבי נובאק ג'וקוביץ, במסגרת תחרויות הרולאן-גרוס בפאריז, בשלב רבע הגמר של הטורניר. ג'וקוביץ היה כבר בדרכו לשבירת שיא של ניצחונות רצופים בסבב ועלייה למקום הראשון בדירוג העולמי של אותה שנה.

לעומת התחרות האישית, לא ברור מדוע לא צמחה בספורט היווני שום תחרות קבוצתית. משחקים או תחרויות קבוצתיות מאופיינים בדרך כלל בדרישות טקטיות ואסטרטגיות מורכבות יותר ממקצועות ספורט של יחידים, ולכן סביר להניח שאם הספורט הזה אכן נועד לשמש כהכנה, תרגול או חיקוי של פעולות צבאיות, הייתה צריכה להתפתח, באופן טבעי, גם מסגרת של תחרויות קבוצתיות, בעיקר כשידוע שהספורטאים השונים ייצגו בתחרויות את ערי המדינה (ה"פוליס") שלהם. ייתכן שאחד ההסברים לכך הוא שבספורט קבוצתי יש מקום נרחב יותר להפרה של קודים

---

מוסריים, וקשה יותר לאכוף התנהגות מוסרית.

משירתו האפית של הומרוס עולה שהתוצאות של תחרויות הספורט לא נקבעו בזירות או על מסלולי התחרויות אלא על הר האולימפוס, מקום משכנם של האלים, והיו למעשה תוצרי גחמות של האלים. אלה נקטו מלכתחילה הזדהויות רגשיות והעדפות לגבי המתמודדים השונים בתחרויות הללו, והאחרונים זכו בניצחונות או נחלו תבוסות על-פי דפוסי ההתמודדות ותוצאות המשאים ומתנים שהתנהלו בין האלים במקום מושבם על ההר. אלא שכבר במשחקים האולימפיים הקדומים, שהיו קבוצה אחת מתוך כמה קבוצות של משחקים קדושים, ואשר התפתחו בד בבד כמעט עם השירה ההומרית (778 לפנה"ס נחשבת לשנת התחרויות האולימפיות הראשונות, אף שתחרויות ספורט היו ביוון של אז עוד לפני כן), פירשו היוונים את הניצחונות כהישגיהם של בעלי היכולת מקרב הספורטאים המתחרים. על כן, תהילת המנצח סומלה בהנחת זר של ענף זית על ראשו, אף שהזרים נועדו לאלים.

מאחר שההישגים או המחדלים בתחרות פורשו כמעשי ידי אדם ולא כתוצאת גורל הקבוע מראש, היה אפשר להעניש את הספורטאים שהשתמשו בדרכי רמייה כדי להגביר את סיכויי הניצחון שלהם בתחרויות. כלומר, תפיסת המוסריות הדטרמיניסטית, שאפיינה את הספורט היווני בתחילת דרכו, הוחלפה עד מהרה בתפיסה



---

אחרת, מתקדמת יותר, הרואה באדם אחראי למעשיו ולמחדליו. ואמנם, היוונים נהגו להעניש את עברייני הספורט שנתפסו בקלקלתם. בבסיס אחד מפסלי זאוס משנת 388 לפנה"ס נחקק המשפט "לא בכוח הכסף, אלא במהירות הרגליים ועוצמת הגוף מנצחים באולימפיה". כתובת זו ביקשה להנציח – מחד-גיסא את האידיאל הקלאסי של המשחקים, שיש בו משום ביטוי הולם לרוח הדמוקרטיה שנשבה בכמה ערים יווניות, כלומר, אצילים ואיכרים מתחרים יחדיו בתנאים שווים. מאידך גיסא, כתובת זו מרמזת על ניסיונות לשחד שופטים ומשגיחי תחרויות, שקרו בפועל לא אחת. ואכן, כל מי שנתפס מבצע עבירה ספורטיבית-מוסרית נדרש, מלבד הרחקתו המיידית מן המשחקים, לתרום פסל מזהב של זאוס שנקרא "זאנאס", ואשר בחלקו התחתון נחקה פסקה שהייתה מנוסחת בגוף ראשון ובה פרטיו האישיים של העברין ופירוט העבירה שביצע. למען הדיוק ההיסטורי יש לציין שבפועל, התחרויות היו מותרות רק לאזרחים חופשיים, ששיעורם לא עלה מעולם על כ-15% אחוז מכלל אוכלוסיית הערים היווניות, ולכן היו גם מקרים שבהם שוחררו עבדים מוכשרים כדי שיוכלו לייצג את הפוליס שלהם.

לסיכום, ניתן לומר כי ביוון העתיקה התפתחה אתיקה ברורה בהקשרים של הפעילות הספורטיבית. פרקים מסוימים של הפעילות הזו היו עדיין אלימים ומסוכנים מאוד, אלא שהספורטאי המשתתף ידע מראש לקראת מה הוא הולך ועשה זאת מרצונו החופשי. זאת, משום שהספורט היווני, גם אם נועד להיות בעיקרו הכנה לצבאיות והושפע מערכים צבאיים מובהקים, עדיין היה קשור לתהליכי חינוכו של אדם שלם בתפיסה שניתן לכנותה במונחי ימינו – תפיסה הוליסטית.

### **החינוך הגופני והספורט בתרבות הגוף הרומית**

**חינוך גופני אינסטרומנטלי.** הרומאים נחשבים, ובצדק, ליורשי התרבות היוונית, תוך שהם ממשיכים לפתחה בדרכם שלהם. הם השכילו לשלב לתוך חייהם, בין היתר, את עולם תרבות הגוף על

---

שני היבטים: החינוך הגופני והספורט. אולם בשונה מן היוונים אימצו הרומאים לעצמם דרכי התנהלות פרגמטיות מאוד, והדבר בא לידי ביטוי גם ביחסם אל הפעילות הגופנית התחרותית. לעומת היוונים, שראו בספורט יסוד תרבותי בסיסי וחיוני ואמצעי לעיצוב אישיותו ההרמונית של האדם וכינון חייו, הרומאים התייחסו אל הספורט באופן אינסטרומנטלי בלבד, וראו בו בעיקר כלי שבאמצעותו אפשר לקדם את בריאות האדם, אבל גם, ואולי בעיקר, את כושרם הגופני של החיילים. המטרה של החינוך הגופני הרומי הייתה בעיקרה להכין את הצעירים לקראת שירותם הצבאי, ולכן כוונה לפיתוח כוח שרירי, לטיפוח אומץ לב ולהעמקת ערך הציות למפקדים. היופי, האסתטיות והאיזון ההרמוני שבין גוף ונפש לא עניינו את הרומאים ואף נדמו בעיניהם כמכשול לעיצוב אופיו של הלוחם ותכונותיו הגבריות. הגישה האינסטרומנטלית הזו לחינוך בכלל באה לידי ביטוי אצל הרומאים גם בהעדרה של מוזיקה מפותחת בחינוך שלהם, שהיה נטול פעילות אמנותית בעלת משקל והתבסס על יסודות ספורים, שנתפסו כהכרחיים לחיי הבוגר כגון קריאה, כתיבה, חשבון בסיסי ותו לא.

**ביזוי הספורט בתרבות הרומית.** ההבדל בין תרבות הגוף היוונית לזו הרומאית מתמצה היטב גם בהענקת שמות לתחרויות הספורט. אצל היוונים נקראו התחרויות בשם "אגונאס" ("Agones"), כלומר פעולות הדורשות מאמץ ואף כרוכות בסבל לשם ביצוען. לעומת זאת, התחרויות הרומיות נקראו בשם "לודי" ("Ludi"), שפירושו שעשועים. הכוונה הייתה לשעשוע שחווים הצופים, כי בתחרויות עצמן השתתפו, על-פי רוב, רק מי שלא היו אזרחים מן השורה, בהיפוך גמור מן האידיאה היוונית של המושג תחרות ספורט, והתחרויות עצמן לא נועדו להיות חוויה מענגת למשתתפים.

היחס האינסטרומנטלי הבולט לתרבות הגוף לא הותיר אצל הרומאים הרבה מקום למה שאנו מכנים היום "הגינות בספורט". ראשית, הם הפכו את הפעילות, שאופיינה בחובבנות גמורה בתחילת דרכה ובחצי חובבנות בהמשך התפתחותה, לפעילות מקצוענית לכל דבר ועניין. יחס זה אף הוליד את הרומאים עד למצב של ביזוי ממשי של עולם הספורט והפיכתו לאמצעי שליטה יותר מאשר לכלי חינוכי ולדרך ליצירת תרבות.

---

כבר בשלב מוקדם יחסית של כינון האומה הרומאית הבינו קיסרים, פוליטיקאים ואף אנשי ציבור את החשיבות החברתית-כלכלית הטמונה בעולם הספורט, דהיינו ספורט כבידור שעשוי לשמש ככלי לוויסות יעיל של מתחים פנימיים בחברה. המושג "לחם ושעשועים" ("Panem et Circenses") אכן נטבע ברומא הקיסרית, והוא מיטיב להעביר את המסר הזה.

התחרות הרווחת והאהובה ביותר בקרב הקהל הרומאי הייתה מירוצי מרכבות שנערכו בעיר רומא. המרוצים התקיימו בזירת מקסימוס, מסלול המרוצים המפורסם והמרשים ביותר ברחבי האימפריה, שפיאר הקיסר טריאנוס ואף הרחיב עד כדי תפוסה של כרבע מיליון מקומות. באופן מסורתי היו ברומא ארבעה מועדוני מרכבות, שהוכרו על-פי צבעם – לבנים, כחולים, אדומים וירוקים, וסביב כל מועדון כזה נבנתה קבוצת אוהדים נאמנה. באופן טבעי התפתחו גם הימורים על התחרויות הללו. בתקופת הרפובליקה עוד ניסו להיאבק בכך, אך מאוחר יותר, בתקופת הקיסרות, הפכו ההימורים במרוצי המרכבות למותרים, ולמעשה, השלטונות אף עודדו אותם מסיבות מובנות. אי לכך, היו מקרים רבים של הטיית תוצאות באמצעות מתן שוחד, ללא התערבות הממשל המרכזי. ככלל, השחיתות הזו לא טופלה באותה נחישות שבה טיפלו היוונים בנגעי השחיתות שהתגלו בספורט שלהם, שהרי אף היא הייתה חלק מאותה מניפולציה שלטונית של המשטר כדי לכלוא "ברקים חברתיים" ולשמר שקט פנימי.

מלבד זאת, במרכבות נהגו לרוב מי שהיו בעבר עבדים, אסירים או שבויים ומכל מקום – הגיעו ממעמד חברתי נמוך. היה זה ספורט מסוכן להפליא, והנהגים מתו בגיל צעיר מאוד יחסית. אפשר ללמוד על כך מכתובות על מצבות, שלפיהן רבים מהם קיפחו את חייהם כשהיו בני 20-24, בעיקר בגלל הסיבובים המסוכנים שבוצעו סביב שני עמודי הפינות במסלול הישר, ללא אפשרות של עקיפה בטוחה יותר באיצטדיון בעל מסלול אובאלי רחב. הבטיחות בפעילות הספורטיבית-תחרותית פשוט לא עניינה את הרומאים ואולי להיפך – היעדרה הפך את הספורט הנצפה לאטרקטיבי יותר לקהל צמא הדם, שהורגל לתאונות קטלניות.



**הקרקס הרומאי.** כל זה מחוויר ממש לנוכח תחרויות של גלדיאטורים, שהיו סוג של תחרויות ספורט כפולות, ששימשו בין השאר גם לענישת פושעים, שבויי מלחמה ומתנגדי משטר למיניהם, והסתיימו על-פי רוב במוות, או לפחות בגרימת נכות לכל החיים לחלק מן המשתתפים.

המושג "משחק", כפי שהגדיר אותו הפילוסוף הצרפתי רוג'ר קיאווה, דורש מכל פעילות משחקית, וכמוה גם מזו הספורטיבית, כמה תנאים שהחשובים שבהם הם עקרון ה"חזרות" ועקרון ה"נקמה" הסמוך אליו. פירושם של אלו הוא כי לאחר שהסתיים המשחק אפשר יהיה בעתיד לקיים משחק חוזר ועמו הזדמנות נוספת למנוצחים. המשמעות המעשית של תביעה זו היא שהתחרות הבאה אכן תקוים, והיא תתחיל מהתוצאה של תחילת התחרות האחרונה, ובלשון עולם הכדורגל – מתוצאת 0:0. כלומר, מבנה המשחק צריך להיות כזה המאפשר סיכוי שווה למתמודדים, ורוח המשחק צריכה לשמר תמיד את התקווה להצלחה, בין זו שבמשחק הנוכחי ובין זו שבתחרות עתידית דומה. עקרונות אלה הם מיסודות המשחק באשר הוא ומעולם הספורט בכללו, והם תנאי בל יעבור להיותה של פעילות תנועתית-תחרותית כלשהי ראויה להשתייך לתחומו של עולם משחקי הספורט. אולם כשבני אדם כננסים לזירה או לשדה המשחק ואינם זוכים לצאת מהם בחיים

כעניין שבשגרה במסגרת התחרות, שהיא מובנית, ידועה מראש ומוסכמת, או לחלופין, כשבני האדם נותרים נכים לכל ימי חייהם, יש בכך משום הפרה בולטת ובוטה של תביעה בסיסית זו. פירושו של דבר, שנוצר כאן ביזוי ממשי של עולם הספורט, ולמעשה, זה היה אופיין של תחרויות הקרקס הרומאי, שהופיעו בו גלדיאטורים לחיים ולמוות מול יריבים – בני אדם או חיות טרף.

לסיכום, ניתן לומר כי הרומאים, שירשו מן היוונים את עולם תרבות הגוף, ביזו את ערכי הספורט ביזוי מוחלט, בהופכם אותו לקרקס קטלני לצורך שליטה בהמון במסגרת אסטרטגיית ה"לחם ושעשועים" שלהם. בד בבד, הם ניהלו מערכת של חינוך גופני ללא שאר רוח מיוחד וללא כוונת חינוכיות מקיפות, שתכליתה היחידה הייתה אספקה שוטפת של כוח לוחם, מיומן וממושמע, לגייסות הצבא. חינוך גופני זה היה מנותק לגמרי מעולם הספורט, שהעסיק בכפייה בעיקר אנשים לא חופשיים, שלא זכו כלל להתחנך במסגרת של מערכת החינוך הרומאית.



**בתחרויות הקרקס הרומאי הופיעו גלדיאטורים לחיים ולמוות מול יריבים – בני אדם או חיות טרף**





---

## הספורט בימי הביניים

התפרקותה ההדרגתית של האימפריה הרומית הביאה לעולם את מה שיכונה לימים תקופת ימי הביניים, שתחילתה בהתמוססותה של האימפריה הרומית המערבית בשלהי המאה החמישית לספירה. בתקופה זו רכשה לעצמה הכנסייה הקתולית הגמוניה תרבותית ברורה ברחבי יבשת אירופה, ועמדתה הייתה דואליסטית מובהקת, שעל-פיה ראיית האדם היא בהיבט הכפול – נפש וגוף כשתי ישויות נפרדות.

בנצרות הייתה זו תפיסה כוללנית: גוף מול נפש, רע מול טוב, אור מול חושך. הנפש היא האור והיא הטובה, והגוף הוא החושך ולכן מייצג את הרוע. ומאחר שהחיים הארציים הם רק הכנה לעולם הבא, כלומר להתאחדות האדם עם בורא עולם ובוראו שלו, ובגן העדן עצמו יש מקום לנפשות בלבד, הרי הגוף הופך ממילא לשולי. ובהיותו גם מנוגד לנפשי עולה אפילו המחשבה על היותו סוג של סרח עודף ועל ההכרח לדכאו כאמצעי לזיכוכ הנפש. ברור כי מי שמאמץ השקפה מעין זו אין בחייו מקום לחינוך גופני או לספורט. משמעות הדברים היא כי במהלך מאות שנים, ובעיקר בין המאות השישית וה-11 לספירה, נעלמו כליל החינוך הגופני והעיסוק בספורט מתכניות הלימודים בבית-הספר. שהרי מוסדות החינוך המרכזיים שפעלו בחברה של ימי הביניים השתייכו לכנסייה, למעט בתי-ספר לא רבים של גילדות שונות ושל האצילים, שטיפלו במספר צעירים קטן מאוד יחסית.

**תרבות הגוף של עולם האבירים.** בד בבד עם הדומיננטיות של הכנסייה הקתולית באירופה התפתחה באותה תקופה תרבות נוספת – תרבות האבירים. הכנסייה נשענה על הגנת מושלים אזרחיים (דוכסים, רוזנים, ברונים וכדומה), בהעניקה להם, בתמורה, לגיטימיות מוסרית. הייתה זו מעין סימביוזה, שבמסגרתה הותר למושל האזרחי להחזיק בכוח מגן, כלומר בצבא פרטי. לצד המשימות המלחמתיות התדירות שלהם היו לוחמי הצבא הזה אמונים גם על שמירת הסדר הציבורי בדרכים. צבא פירושו בהכרח גם אימון גופני מגוון, וכך התפתח לו בהדרגה מעמד של אנשי גוף – האבירים.

עד גיל שבע התחנך האביר לעתיד בבית הוריו, ומגיל זה ועד הגיעו לגיל עשרים הוא הוכשר לתפקידו העתידי כפרש לוחם ושימש כנושא כלים. באופן טבעי כללה הכשרה זו פעילות גופנית רבה ומעט מאוד מכל השאר. בגיל 14 לערך החלו ללמדו להשתמש בכלי נשק מגוונים ששימשו את בני התקופה, וכן לעבור מכשולים בעזרת קפיצות לרוחק ולגובה, לסייף, להשתמש בקשת וחץ ולשחות. מקום מרכזי בהכשרתו ניתן ללימוד הרכיבה. תכנית הרכיבה כללה גם אימון בהרמת חפצים תוך כדי דהירה ופגיעה במטרות ניידות וניידות בעזרת רומח, וכן מעבר מכשולים ברכיבה. לבד מכל אלה הוא למד גם מחולות סלוניים כחלק נדרש מהלכות החצר.

בגיל עשרים, לאחר שעבר בהצלחה את המבחן והוסמך כאביר, כלומר פרש לוחם, הוא נזקק להמשך אימונים באופן רצוף כדי לשמור על כושרו הגופני. לשם מדידה והערכה של היכולת הזו מעת לעת התארגנה באופן טבעי למדי שרשרת של תחרויות שנקראו טורנירים ("Turnare" – להסתובב, דהיינו, השתתפות בסבב של תחרויות). הראשון שהנהיג טורניר כזה כבר בשנת 524 לספירה היה המלך הויזיגותי, תיאודוריק "הגדול" (454-526), דור שני לכובשי האימפריה הרומית. מסגרת הטורנירים התקיימה "על אש קטנה" במהלך מאות השנים הבאות, ולשגשוג ופריחה היא זכתה



---

בעיקר עם מעבר המילניום, כשאומצה בחום ברחבי האי הבריטי  
וזכתה לפריחה מקבילה גם בצרפת של היום ובאזורים סביבה.

בתחילה היו תחרויות האבירים קטלניות מאוד, בחקותם תנאי  
קרב של "אחד לאחד". אולם אט אט חדרה התודעה שהתוצאות  
ההרסניות של הקרבות הללו אינן משרתות את תכליתם, והחל  
תהליך של עידון הקרבות עד להפיכתם לתחרויות ספורט של ממש,  
שבמונחים של ימינו ייחשבו עדיין לפעילויות של ספורט אקסטרים,  
בעלות דרגות סיכון גבוהות למדי.

התחרות המרכזית בטורניר הייתה דו-קרב בין שני פרשים נושאי  
רמחים ארוכים מעץ, שנעו פנים מול פנים בדהרה (הדהרה לא  
הייתה מהירה מדי מפאת המשקל הרב שהסוסים נאלצו לשאת  
על גבם) לתכלית של פגיעה והפלה. בין המתמודדים הפרידה  
בדרך כלל גדר עץ כדי להגן על גופו של הסוס ומאוחר יותר גם  
כדי למנוע פגיעה מתחת לחגורת הספורטאי. מעניין כי בשונה



האביר הצרפתי ברנרד דה-גווסלין

מתרבות הספורט היוונית, פיתחה החברה האבירית גם תחרויות קבוצתיות בעלות אופי צבאי, ולפי המקובל אצלה אף הן נערכו ברכיבה כהתמודדות בין שתי קבוצות של פרשים – האחת חוסמת והשנייה מבקשת לפרוץ את החסימה באמצעות שימוש בכלי נשק, או עקיפתה בדרך אל יעד מוגדר שכיבושו סימן את הניצחון במשחק.

באמצע חודש מאי של שנת 1357, כאשר הדוכס מלנקסטר היה בעיצומה של הטלת מצור על העיר הצרפתית רן כפרק נוסף בסדרת המלחמות ללא קץ בין אנגליה לצרפת, התרחש אירוע מיוחד שיש להחשיבו כאירוע מכונן בתולדות הספורט. אביר צרפתי צעיר בשם ברנרד דה-גווסלין עלה על החומה הנצורה ושאל בקול רם אם יש בין הלוחמים האנגלים מישהו שיעז להתמודד מולו. ואמנם, הקרב הופסק רשמית ואורגנה תחרות בין דה-גווסלין לבין נציג המחנה האנגלי, סר ניקולאס דגוורט. התחרות כללה מאבק בשלושה כלי נשק שונים (רומח, גרזן ופגיון קהים). כל קרב כזה נמשך שלושה מחזורים (כדי שאפשר יהיה לקבוע את המנצח). השניים הפגינו אומץ רב ונפרדו זה מזה ללא פגיעות גופניות רציניות. שני מחנות הלוחמים צפו בהם בעונג רב. אירוע כזה עוד יישנה פעמים רבות במהלך מלחמות האבירים ויהפוך לעניין מקובל למדי.



---

מכל מקום, כשתם המאבק, אנשי שני המחנות הפשילו שרוולים וחזרו למלחמה האמתית ביניהם, בקובעם מושג חדש בתרבות האנושית: "ספורטיביות לשמה". פירושו של המושג הוא להתחרות בעוצמה מרבית, ועם זאת באדיבות ועל-פי כללים מוסכמים וגם – לנצח או להפסיד בכבוד. כל זה הורש לנו היום מתרבות הטורנירים של אבירי ימי הביניים, מורשת שנבנתה על כושר אישי ורמת מיומנות עצמית גבוהה, שנרכשו בתהליכי אימון ארוכים ומפרכים, והם מייצגים במידה ידועה את האתוס המערבי כולו.

בשלב הזה של התפתחות התחרויות כבר היו המשתתפים מוגנים היטב באמצעות שריון עבה (האבירים נשאו על גופם לעתים הגנה משורינת במשקל של עד 70 ק"ג וסבלו בשל כך פעמים רבות ממכות חום קשות). הם עטו גם קסדות מיוחדות, מגני פנים רחבים וסגורים, מגני חזה, כתפיים, מרפקים וברכיים והשתמשו בחרבות עץ או ברמחים עשויים מעץ גמיש ורך, שסופקו לעתים קרובות על-ידי מארגני הטורניר עצמם. עובדה זו נועדה להקנות לתחרויות מימד של סדר וצדק. אגב, נוהג זה רווח עד לא מזמן בתחרויות השייט האולימפיות: הוועדה המארגנת סיפקה את הסירות למתחרים (על משמעות העניין אפשר לעמוד אפילו טוב יותר דווקא מן הדוגמה הנגדית, שהתבטאה בפרשת בגדי הים המיוחדים שהרעישו את עולם השחייה לפני שנים מספר ועוררו מהומה גדולה. זאת משום שהקנו למשתמשים בהם יתרון הידרו-דינאמי משמעותי על פני מתחרים אחרים, שלא לבשו בגדי ים כאלה, אם מסיבות כלכליות, שכן הבגדים הללו היו יקרים מאד וצריך היה להחליף אותם כמעט אחרי כל התחרות, ואם מסיבות אידיאולוגיות, עד שנאסרו לשימוש על-ידי איגוד השחייה העולמי). את הניקוד המצטבר בתחרות רשמו השופטים על דף חישוב מיוחד, ולכל אביר נרשמו מספר הפגיעות, מספר הניסיונות האקטיביים ומספר הרמחים התקינים והשבורים העומדים לזכותו. רישום כזה עודכן בקביעות על מסמך דומה, שנתלה ליד תחנתו של האביר, על המגן שלו.

השילוב בין לימוד, הכולל תרגול של יכולות לחימה התובעות עוצמה פיזית, לבין לימוד של נושא המחול המעדן את תנועת הגוף, בנה את גופם של הצעירים, שניתן לתארם בשפת ימינו כ"מחונכים גופנית". ואכן, החינוך הגופני שימש ציר מרכזי בחינוכם של האבירים. הערכים שהתפתחו מתוך התפיסה החינוכית המיוחדת הזו, שנבנתה משילוב של אימונים גופניים עצימים ומגוונים יחד עם לימוד ותרגול של נימוסי חצר מעודנים כנושא חובה, יצרו אדם בעל גוף חזק, מאומן ומיומן, שיודע גם לנוע בכפות ובתיאום (בעיקר כשהוא נטול שריון מכביד), ואף מתאפיין בדרך כלל גם בהתנהגות ערכית. ערכים אלה ישפיעו על האצולה האירופית עוד שנים רבות לאחר תום עידן האבירים.

בתרבות הזו נבנתה גם מערכת ערכים מיוחדת, שאפיינה את תפיסת תפקיד הלוחם בעתות לחימה, תפיסה שמזכירה לפרקים קוד אתי השייך בכלל לעולם תחרויות הספורט. למשל, התנגדות האבירים הצרפתים בשלב מסוים להשתמש בקשתות בזמן מלחמה, שכן לשיטתם, אביר אמתי חותר למגע ואינו פוגע ביריבו מרחוק.



17-קרב בסיוף

---

בעולם הספורט עצמו נתקבע כלל ההזדמנות הנוספת, שהיה נהוג תחילה רק בחלק מן הטורנירים: אבירי אמת מעניק ליריבו, שהופל על-ידו במהלך תחרות הרומח הרכובה, אפשרות גם לסיוף או להיאבקות. כלל זה יוליד מאוחר יותר את המושג "התנהגות אבירית" וישמש כיסוד האתיקה של הספורט בימינו. אך אכיפת הכללים והציות להם בעת הטורנירים היו רק פן אחד של התנהגות מחויבת, בהתאם לקוד ההתנהגות המרכזי של האבירים – קוד הכבוד. קוד זה מתפתח בתרבויות של הדרת כבוד ("Cultures of Honour"). הדו-קרב (בסיוף או באקדח) מהווה אקט של הדרת כבוד. חברות הדוגלות בהדרת הכבוד הן חברות הישגיות, תחרותיות ומייליטנטיות, שהחוק שלהן הוא חוק הכבוד, ומוסד הדו-קרב הוא האמצעי היעיל לפתרון סכסוכים. זאת, משום שאחרי שהוא מבוצע הלכה למעשה אין עוד תלונות לאף אחד משני הצדדים (האבירים תפסו את תוצאת הדו-קרב כ"אורדיל" – דין שמים ממש).

הדרת כבוד מעניקה מעמד לבעליה, ולכן בני האדם רודפים אחריה ומוכנים לעשות הרבה, ולפעמים אפילו הכול, כדי לזכות בה, כולל נטילתה מן האחר במחיר דמים. בימי הביניים הייתה חברת הדרת הכבוד בשיאה, ועל כן, חלק מהאבירים שנאבקו בטורנירים של ספורט העדיפו לא פעם ניצחון ומוות על פני חיים והשפלתם בעקבות הפסד, וזאת למרות חשיבותם של כללי הבטיחות והציות להם במהלך הטורניר. אגב, עד המאה העשרים רוב החברות בעולם המוכר לנו היו חברות של הדרת כבוד.

ראינו אפוא כי התפיסה הרווחת בהקשר של טורנירי האבירים, שכללו לכל אורכה של תקופת ימי-הביניים תחרויות רצחניות ורוויות דם, הייתה שגויה. לאבירים היו כללי משחק ברורים שנאכפו בקפידה ומתודות מוגדרות של חישוב נקודות. מרחק רב מאוד היה קיים בין תחילתו ההיסטורית של הטורניר – כשהותר עדיין לדזור עם הסוס ולדרוס אביר שנשטט מן האוכף ונמצא שרוע על הקרקע, לבין השלבים המאוחרים יותר של התפתחות הטורניר, כשחל איסור מפורש על פעולה כזו. מרחק זה דומה למרחק שבין משחק הכדורגל של ימינו למשחקי הבעיטה של אותם שבטים בריטיים שהשתמשו



---

בגולגולות של אויביהם המנוצחים כבכדורי משחק.

בד בבד, התקבלו כללים נוספים להגנת המשתתפים. למשל – אנשי צוותו של האביר הורשו להרים אותו לאחר שנפל; אסור היה להניח ידיים חשופות על גוף היריב; אסור היה לצופים סביב המסלול לשאת נשק, וכן חל איסור מפורש על ייזום תגרות, שבהן השתתפו פעמים רבות מתחרים וצופים כאחד.

לסיכום ייאמר כי האבירים של תקופת ימי-הביניים היו הפעילים האקטיביים הבאים בהיסטוריה של תרבות הגוף, ואף שלא חיקו ממש את הספורט היווני, הם פעלו מתוקפם של ערכים דומים, כלומר, בגישת חינוך גופני מקיפה שראתה לנגד עיניה אנשים שלמים בגופם ובנפשם ושהייתה קשורה בטבורה לעולם הספורט. עולם זה התבטא במערכת של טורנירים, שעם הזמן התפתחו להיות אירועים מפוקחים ומנוהלים לפי כללים ברורים שנאכפו בקפידה, ונועדו בפירוש לשמור על חייהם ועל בריאותם של המשתתפים. כאמור, הערך היסודי שאפיין את תרבות התקופה היה ערך הכבוד, שהיה לעתים חשוב להם אף יותר מערך החיים עצמם. עם זאת, ערך הבעלות על החיים נשמר אצלם מכל משמר, שכן ההשתתפות בטורניר הייתה מרצון חופשי לחלוטין. וגם אם נטען כי מוסרית, קשה לנו היום לקבל מצב שבו הניצחון חשוב מן החיים עצמם, בל נשכח כי חלק לא מבוטל של הספורטאים של היום מוכנים להסתכן בשימוש בחומרים אסורים כדי להשביח את יכולתם בתחרויות למרות עדויות מדעיות בדבר הסכנה בשימוש בהם לבריאותם ולחייהם ולמרות האיסור המפורש שחל על השימוש בהם (ראה פרק ג').

### **ספורט לאחר ימי הביניים**

חברת הדרת הכבוד המשיכה להתפתח ולשדד את ערכיה. בין המאות ה-17 וה-19 התחולל שינוי מסוים בערכיה, בעיקר בבריטניה, שבה החלו האצילים לקבל על עצמם קוד חדש של הדרת כבוד, ולפיו הגינטלמן האמתי, הראוי לכבוד, הוא מי שעומד מאחורי מילתו ומקיים את הבטחותיו, תוך שהוא נאבק למען ערכי עמו ומטרות הלאום שלו בדרכים הגונות.

לא מפתיע אפוא שדווקא בבריטניה התמסדו לראשונה קרבות הידיים כגון קרב האַגרוף. האגרוף היווה אמנם אחד מהענפים במשחקים האולימפיים ביוון העתיקה, אך רק במאה ה-18, לאחר תקופה ארוכה של שכחה, זכה האגרוף שוב לעדנה ולאהדת הציבור, והאליפויות הראשונות בספורט זה הונהגו באנגליה. בהדרגה הוכנסו כללים שונים, כגון זירה מלאכותית מרובעת במקום זירה טבעתית שנוצרה על-ידי הקהל המסתופף סביב המתמודדים, וכן איסור על חבטה מתחת לחגורה, בדומה לאיסור שחל בתחרויות של האבירים. עד סוף המאה ה-19 הפך האגרוף לספורט בעל חוקי משחק קפדניים. בשנת 1865 פרס המרקזי מקווינסברי את חסותו על ענף זה והעניק את שמו לחוקי האגרוף הראשונים, שהפכו את הענף ל"ספורט אצילי", בלשון התקופה, ולספורט מוסדר בלשונו אנו. כעת כללו החוקים הגבלת זמן של שלוש דקות לכל סיבוב, איסור תפיסה ואיסור החדרת ידיים לעיני היריב, ובד בבד – החובה להשתמש בכפפות. היה בכך סוג של פתרון בחיפוש אחר דרכי התמודדות ספורטיביות שאינן מסבות עוד נזקים קשים מדי למשתתפים.

ממש באותה עת התפתח באנגליה גם משחק הטניס על משטחי דשא, שבו מחליפים המחבטים את כלי הסייף או את כפפות האגרוף, והכדור הנחבט – את גופו של הספורטאי. בפועל, אין



---

עוד כלל מגע גופני בין המתמודדים, שכן כעת הפרידה ביניהם רשת, בדומה לגדר העץ בטורנירי האבירים. מחד-גיסא, יש כאן סובלימציה גמורה של האלימות בספורט, ומאידך גיסא, יסוד תחרותי חזק אפילו מזה שבתחרויות האגרוף. קרב אגרוף עשוי היה לעתים להסתיים בשוויון, בעוד בטניס הניצחון הוא חד וחלק ואינו דורש פרשנות מיוחדת, ממש כמו בדו-קרב.

רעיון ההגינות בספורט נולד וצעד את צעדיו הראשונים ביוון העתיקה, אבל התפתח והוגדר בבהירות במהלכה של תקופת ימי הביניים. חשוב לדעת שמה שאנו מחנכים היום לקראתו בשיעורי החינוך הגופני ובאותה עת שואפים בכל לב להנחילו גם לעולם הספורט שלנו – שורשיו נעוצים היטב בהווי הטורנירים של אבירי תקופת ימי-הביניים.

---

## ב. היסודות הפילוסופיים של ההגינות בספורט

שאלת ההגינות בספורט, כמו שאלת ההגינות בחיים בכלל, נוגעת למשמעות הקיום האנושי. האם תכלית קיומנו כבני אדם היא "לרדוף, להשיג ולחלק שללי" בכל האמצעים והדרכים, או אולי חשובה ממנה היא התביעה שלא לעשות לזולת את ששנא עלינו עצמנו? שלא לומר לאהוב את האחר כפי שאנו אוהבים את עצמנו, שהיא תביעה קיצונית יותר, ולכן, לצורך הדיון הפילוסופי אף טובה יותר. מנגד, היא מהווה סוג של דרישה, שקשה מדי לכפותה על האופי וההתנהגות האנושיים. ביניהם קיימים כמובן גם דגמי ביניים שונים, אולם תשובה מעמיקה ובסיסית לדילמה הזו קל יותר לגזור דווקא כשהיא מוקצנת, על-פי הדוגמה המועלית כאן.

מאליו יובן כי תשובה לדילמה זו נעוצה בטיב הבנתנו את המהות האנושית ובהסבר שאנו מספקים להבנה זו. כאן אפשר היה פשוט



משחקי ילדים. הצייר: פטר ברויגל

---

לקבל את עמדת הפסיכולוגיה האבולוציונית, שלפיה הגינות היא תכונה שהתפתחה בקרב בני המין האנושי כסוג של יתרון הישרדותי, ומי שנסוגים ממנה בוגדים במהותם האנושית כיצורים שקיומם מותנה בכושרם האדפטיבי. אלא שהאדם כייצור תבוני וחירותי רשאי להרהר בכך ואף לערער על מהותו שלו עצמו, כפי שזו התפתחה בתהליכים הפילוגנטיים. הוא רשאי להתנגד לציוויים הביולוגיים שמתוקפם, כביכול, נגזרת התנהגותו, ולהחליט שאינו מקבל עוד הסבר כזה וגם אינו רואה עצמו מחויב לנהוג על-פיו. הוא אפילו רשאי לסבור שהגינות היא בכלל תוצר של תהליכי חיברות ולא עניין גנטי ולדחותה ככזו. אלא שבדחותו את חשיבות ההגינות לחייו, בין שזו תורשתית ובין שזו חינוכית, הוא גם צריך להיות מודע לתוצאות המשתמעות מכך, כלומר, להסכים לחיות בחברה המתנהלת על-פי הכלל של כל דאלים גבר!

## **פרדוקס המשחק**

אין כמו פרדוקס המשחק להבהיר נקודה זו: המשחק התנועתי מפיך כמה סוגים של חירויות. אחד מהם הוא החופש לעשות פעולות משחקיות, שבא לידי ביטוי בביצועי של השחקן או קבוצת השחקנים בשדה המשחק. חופש זה מוגבל על-ידי כללי המשחק, אלא שבמסגרתם יש לשחקן עדיין מרחב תמרון נרחב. ההתנגשות הזו שבין החירות לנוע באופן יצירתי לבין הכללים המגבילים את התנועה והביצועים, ובאופן זה מגדירים את מרחב המשחק ואת אפשרויות הפעולה במסגרתו, קרויה בפי הוגים המנתחים את תופעת המשחק בשם "פרדוקס המשחק". פירוש הדבר – חירות הקיימת בתוך הכללים המגבילים ובמסגרתם. הפרדוקס הזה נולד מכיוון שלא ניתן לקיים חופש בלי כללים, אם כי ניתן בהחלט לאכוף כללים ללא חופש (כגון במשטרים טוטליטריים). מצב של חופש מוחלט הוא מצב כאוטי, תוהו ובוהו, שבמסגרתו כל דאלים גבר, וממילא לא יהיה אז קיום למשחק חופשי, שהתנאי ההכרחי והראשוני להתרחשותו הוא ההכרה בנחיצות השמירה על מתן הזדמנות שווה לכל הצדדים המשתתפים לנצח במשחק.

## האדם הקהילתי והמחויבות להגיונות

היוונים הקדומים אמנם לא הכירו את התובנות המשתמעות מתורת האבולוציה, אבל הבינו בכל זאת דבר או שניים במהות האנושית, והם הגדירו את האדם בשם "זואון פוליטיקון". בכך התכוונו לומר כי האדם הוא יצור חברתי, החי בקבוצות או בקהילות. יתר על כן, בימינו ניתן בהחלט לטעון כי האדם חי בכמה קהילות בו-זמנית (למשל, קבוצת המין שלו, קבוצת הגיל שלו, הקבוצה הסוציו-אקונומית, קבוצת התעסוקה שלו, קבוצת הכדורגל שהוא אוהד וכדומה). הקבוצות-קהילות הללו מהוות את החברה האנושית, וממילא ברור שחברת בני אדם היא יותר מאשר סך-כל מרכיביה הפרטיים. השאלה היא אפוא מה פירושה של אותה מהות חדשה ומיוחדת, הנוצרת מן החיבור של פרטים. מילת המפתח לתשובה היא השותפות החברתית. כל חברה היא סוג של שותפות: שותפות ברעיונות, במטרות, בנורמות, בערכים ועוד. שותפות כזו צריכה להתנהל על-פי כללים מוסכמים, שנועדו לאפשר לפְרָט, לכל פרט, לשגשג ולהצליח בתוך הקבוצה, שאם לא



ארצות הגוש הקומוניסטי עשו שימוש בנשים ספורטאיות הנושאות שלא באשמתן גנים זכריים. לדוגמה, האחיות תמרה ואירנה פרס מברית- המועצות, ששלטו בריצת 80 מטר משוכות ובקרב-5 בשנות השישים של המאה ה-20

---

כן, לא תהיה זו שותפות אמתית אלא רק שותפות של מראית עין. קיומה של שותפות כזו בקרב בני המין האנושי מתאפיין בדגמים רבים ומגוונים של ניהול חברתי-כלכלי. ואכן, קהילות האדם השונות בעולמנו מאופיינות בצורות התארגנות שונות למדי. הסמן הימני של דגמים אלה הוא העמדה הליברטריאניסטית, הדוגלת במינימום התערבות של השלטון המרכזי בניהול החיים החברתיים-כלכליים של בני האדם. אבל גם עמדה כזו, המתנגדת למשל לחלוקה שוויונית של העושר בין בני האדם כמו גם לכל סוג של חקיקה פטרנליסטית, רואה לנגד עיניה – כתביעה בסיסית לקיום חברתי משותף – אכיפה של קיום חוזים (למשל, כללים במשחק), שמירה על רכוש הפרטי של האדם מפני גניבה (גם גניבת דעת) ושמירה כללית על שלום הציבור (כולל, כמובן, גם קהל אוהדי הספורט במגרשים). הסמן השמאלי של דגמים כאלה הוא המשטר המרכזיסטי, ששלט באירופה המזרחית עד שנות התשעים של המאה העשרים ושולט עדיין בסין ובצפון קוריאה. המשטרים המרכזיסטיים הללו קראו תיגר, וכנראה ממשיכים בכך גם היום, על הרעיון שתכלית השותפות היא לאפשר את שגשוגו של היחיד, שכן חשיבות החברה, לדידם, גדולה יותר מחשיבותו של הפרט. במוקדם או במאוחר, חשיבה כזו תוליך להתנהגויות מפלות, שאינן מתיישרות עם תביעות מוסריות בסיסיות להתנהגות הוגנת. ואכן, זה מה שקרה בארצות הגוש הקומוניסטי לשעבר, שהעלו על נס את יוקרת הגישה המרכזיסטית לניהול חברתי-כלכלי של בני אדם ועשו הכול כדי לממש יוקרה זו, בין השאר גם באמצעות רמייה שיטתית בעולם הספורט התחרותי, הנמצא בחזית התקשורת המודרנית. חשיבות הניצחון הקבוצתי, ובמקרה הזה ניצחון המדינה, באמצעות נציגיה בעולם הספורט, הוליד אותן תחילה לעשיית שימוש בנשים ספורטאיות, הנושאות שלא באשמתן גנים זכריים המעניקים יתרון מוכח בעולם המאופיין בשימוש בכוח ובמהירות. בהקשר זה זכורות האצנית הפולנייה אווה קולובוקובסקה, ששברה את שיא העולם בריצת 100 מ', והאחיות הרוסיות-יהודיות תמרה ואירנה פרס, ששלטו בשנות השישים של המאה הקודמת בריצת 80 מ' משוכות ובקרב-5 (בהתאמה) (לפני שהוחלט שנשים ירוצו 100 מ' משוכות ויבצעו קרב-7).

---

אחר-כך עשו המדינות הקומוניסטיות שימוש נרחב בסמים, וכולנו זוכרים את פרשת השחינינות והספורטאיות המזרח-גרמניות בשנות השבעים של המאה הקודמת, ששברו שיאים עולמיים ונטלו את רוב התארים באליפויות העולם ובמשחקים האולימפיים. בין לבין, גם העולם המערבי הצטרף לחגיגת הסמים בניסיונו להחזיר לעצמו את ההגמוניה בעולם הספורט בחזקת – אם אינך יכול להם – הצטרף אליהם! מאוחר יותר, בשנות התשעים, החלו לבלוט האתלטיות הסיניות בריצות למרחקים בינוניים וארוכים. בשנת 1993 גם נקבע, בין שיאים אחרים, השיא העולמי ל-10,000 מ' לנשים על-ידי וואנג ג'ונקשייה, שעומד על 29:31.78 דקות. ואכן, לאחרונה היא התוודתה בפומבי על כך שהיא וחברותיה לנבחרת הגיעו להישגיהן בהשפעת חומרים אסורים, שנאלצו ליטול בעל כורחן. מאז לא התקרבה אף רצה אל ג'ונקשייה, ורק לשם קנה-מידה, האתיופית מסלח מלקאמו, שקבעה את התוצאה השנייה בטיבה בהיסטוריה, רחוקה ממנה ביותר מ-22 שניות. לשם ההגינות יש לומר שגם לשיאיה הבלתי נתפסים של פלורנס גריפית' ג'וינר המנוחה בריצות ל-100 ול-200 מ' טרם התקרבה אישה מאז שנות השמונים של המאה הקודמת.

### **מהות ההגינות והקושי בהגדרתה**

השאלה המרכזית שיש לדון בה, כנקודת מוצא לדיון בסוגיית ההגינות בספורט, היא על מה אנו מסכימים ובמילים אחרות – על איזה סוג של חוזה אנחנו חותמים כשאנו מסכימים לשחק יחד, או להתחרות זה בזה בענף ספורט כלשהו? ושאלה נוספת, הנגזרת מקודמתה, היא באילו תנאים אנו נמצאים מפרים את החוזה הזה שאנו חתומים עליו?

ראשית, עלינו להבין שכל משחק ותחרות ספורטיבית מוכרת ורשמית מפוקחים באמצעות כללים מחייבים שניסחה ההתאחדות הבין-לאומית המתאימה, שבמסגרתה מבוצעת פעילות זו. משחק כדורגל, למשל, הוא פעילות המתנהלת בהתאם לכללים שהגדירה ההתאחדות הבין-לאומית של הענף (פיפ"א). זו אינה פעילות רגולטיבית, שראש עיר כזה או אחר יכול לשנותה עבור הליגה



---

המקומית המתנהלת באחריותו (אם הוא בכל זאת יבחר לשנות את הכללים הללו, אלה לא ייקראו משחקי כדורגל, וקבוצות הליגה שבאחריותו לא תוכלנה להתמודד עם קבוצות כדורגל אחרות, הפועלות במסגרת הכללים המוכרים והמוכתבים של המשחק).

מכאן שכל פעילות ספורטיבית תחרותית מוכרת מתקיימת תחת חוזה, כמו זה המוכר לנו מעולם החוזים המסחריים. לפיכך, הפרת כללים במשחק צריכה להיחשב כהפרת חוזה. אלא שדווקא בעולם הספורט העניין מסובך לעתים יותר מאשר בעולמות אחרים, המתקיימים מתוקפם של חוזים כאלה. הסיבה היא שבעולם הספורט קיימת הפרדה מובהקת בין פעולות לא חוקיות לפעולות לא מוסריות, כגון אלה הפוגעות בעקרון ההגיונות. וכך, במשחקי כדור למשל, הפרות שונות של הכללים נחשבות אמנם לפעולות "לא חוקיות" כגון דריכה על קו השישה מטרים בניסיון להבקיע שער בכדוריד, או ביצוע "צעדים" בכדורסל, אבל אינן יכולות להיחשב לעבירות מוסריות; מה גם שעל-פי רוב הן מבוצעות ללא כוונה תחילה. לשם ההבחנה בחומרת הביצוע של הפרות כללים במשחק כגון אלה המתוארות לעיל, לעומת תפיסה ביד, דחיפה מאחור, או הפלה מכוונת, שהן פעולות לא חוקיות וגם לא מוסריות הפוגמות בעקרון ההגיונות, אף הוענק להן שם נפרד: "הפרה" (violation), לעומת "עבירה" (foul).

יתר על כן, במשחקי כדור שהמבנה הפנימי שלהם מאפשר מגע גופני בין המתמודדים כמו כדוריד, רוגבי, פוטבול אמריקני ועוד, ישנם מצבים שבהם העבירות הגופניות הן חלק מהטקטיקה הרשמית המקובלת על כל המשתתפים כאמצעי לגיטימי לעצור את התקפת היריב. בלעדיהן לא ייתכן כלל קיום למשחק. כמעט בכל פסק זמן ידבר המאמן על הצורך בהגברת האגרסיביות במשחק ההגנתי, כלומר, ביצוע עבירות רבות יותר. ונשאלת כאן השאלה: האם עבירה שאינה ברוטלית במובהק ושלא נועדה בעליל להסבת נזק גופני ממשי לשחקן יריב, אבל היא עדיין מודעת ומכוונת היטב, אינה בחזקת עבירה מוסרית ופגיעה בעקרון ההגיונות? בניסוח אחר: מתי עבירה עשויה להיחשב לספורטיבית, כלומר



---

לכזו המתרחשת בהקשר לגיטימי של המשחק, ומתי אינה כזו והיא פסולה מכול וכול בהיותה פוגעת בעקרון ההגינות?

## כוונות מול תוצאות

לצורך התמודדות עם הבעיה הזו ניעזר בניתוח של תופעה מוכרת מעולם הכדורגל. בעולם זה, קבוצות הנחשבות לנחותות יותר במשחק טכני אך לא בהכרח גם ביכולתן הפיזית, נוקטות לעתים טקטיקה של משחק אגרסיבי רצוף תיקולים קשים, בניסיון לנצל את היתרון הפיזי של שחקניהן. קיימת גם הוראת שעה של פי"א לשופטים להמעיט יחסית בהוצאת כרטיסים צהובים, שלא לדבר על אדומים (הרחקה לאלתר מהמשחק). טקטיקה כזו נועדה להקהות את יתרון הטכניות המיוחסת לקבוצה היריבה. או-אז נשאלת השאלה אם זו טקטיקה לגיטימית. בכדורסל זו טקטיקה מקובלת ואפילו מוערכת על-ידי פרשנים שונים, שמכנים אותה "משחק הגנה נחוש", ולעתים אף ניתן לשמוע מהם את המושג "עבירה חכמה". לכאורה, גם כאן אלה פני הדברים, שהרי מדובר בסך-הכול בכללי משחק המאפשרים ביצוע עבירות כחלק ממשחק ההגנה, ואף מפורטות דרגות ענישה לפי מידת החומרה של העבירות המבוצעות. מנגד, ניתן לטעון שיש כאן בכל זאת הפרת כללים, ושחוקת הכדורגל לא התכוונה מראש להתיר ביצוע של עבירות פיזיות בגופם של שחקני הקבוצה היריבה בתדירות ובעוצמה רבות מדי.

הדוגמה הזו נועדה לסמן את אחת הבעיות המרכזיות בתורת המוסר. כלומר, מה קובע את מידת ההתנהגות המוסרית? האם אלה תוצאות ההתנהגות או כוונות המבצעים, שהרי בכדורגל, דווקא עבירה לא קשה לכאורה עלולה להסתיים בתוצאה קשה של שבירת רגלו של היריב, ומנגד, דווקא כניסה ברוטאלית ברגלו של שחקן היריב מסתיימת בשריטה קלה או אף בלא כלום?

וכאן אנו שבים לשאלה מתי תיחשב עבירה ללא ספורטיבית בעליל? התשובה האינטואיטיבית היא – עבירה שתוצאותיה חמורות, או

---

שהיא אכן מסוכנת. במילים אחרות, מדובר כאן במבחן התוצאה. אבל אז מתעוררת השאלה, האם מבחן התוצאה הוא זה שצריך לקבוע, שהרי, כפי שכבר הודגם כאן, עבירה עשויה להיות בהחלט תולדה של ניסיון כן לשחק כדורגל חיובי ועם זאת, ניסיון חילוץ הכדור לא צלח והסתיים בביצוע פגיעה קשה אך לא מכוונת.

אז מה צריך להיות הכלל כאן? נראה שהכלל צריך להיות כדלהלן: אל תסכן את רגלו של היריב, אלא כשהסיכון מידתי וחילוץ הכדור נעשה בהתאם לכללים המותרים. כלומר, יש לשחק בהתאם לכללים ולחוקים ובהתאם לרוח המשחק. ורוח המשחק היא אוסף של כללים לא כתובים, המביעים את האתוס של המשחק. ההבדל הוא אפוא בכוונה. היא זו שקובעת ולא התוצאה. ולפיכך, על פניו נראה שהטקטיקה של משחק אגרסיבי מכוון אינה מוסרית, או במילים אחרות, היא פסולה מבחינה אתית. ומה שקובע לגבי השאלה אם מותר או אסור לבצע עבירות זו הכוונה ולא התוצאה!

התיאוריה המוסרית מתמקדת אפוא בשאלה האם הכוונות משנות, או שהתוצאות הן החשובות באמת. וכפי שראינו, תפיסה אחת גורסת שהתוצאות הן החשובות, ואילו העמדה האחרת, הקרויה בתורת המוסר ה"עמדה הדאונטולוגית", גורסת שלפעולות מסוימות יש ערך מוסרי, חיובי או שלילי לשעצמן, הנפרד מן הערך המוסרי החיובי או השלילי של תוצאותיהן. גישה זו מניחה את קיומם של חובות מוסריים אפריוריים, שאינם משתנים עם שינוי הנסיבות. השלכה חשובה של גישה זו היא, כי אין מטרה המצדיקה את האמצעים; וזאת בניגוד לעמדת הגישה התועלתנית, התיאוריה האתית האחרת, שלפיה המטרה מצדיקה את האמצעים. על-פי הדאונטולוגיה חלים על האדם ציוויים ואיסורים שונים, שהוא אינו יכול לפטור אותם בלא התייחסות ראויה; לאמור, האדם, באשר הוא אדם, מחויב בהתנהגות הוגנת באירועי ספורט, כי מהותו האנושית קודמת להווייתו המקרית.

## ג. היבטים חברתיים של חוסר הגינות בספורט

חוסר הגינות בספורט בא כיום לידי ביטוי במכלול של תופעות במגרשי הספורט ואף מחוץ להם. כדי לזכות ביתרון ספורטיבי בצורה לא הוגנת, שחקני כדורגל מקניטים את יריביהם, "מבזבזים" זמן, מביימים עבירות ומשתמשים בידיהם כדי להבקיע שערים. המקרה המפורסם של הבקעת שער ביד על-ידי מארדונה במשחק של ארגנטינה נגד אנגליה במכסיקו 1986 הוא אחת הדוגמאות המפורסמות של הכרעת משחק באמצעים פסולים. התנהגות מסוג זה מאפיינת גם משחקי כדור אחרים. הקנטות ועבירות שנעשות מחוץ לטווח הראייה של השופט ואלומות בין שחקני קבוצות יריבות מאפיינות כמעט את כל משחקי הכדור.

הסוציולוג מייק סמית מבחין בין ארבעה סוגים של אלימות המבוצעת בעת התחרות:



האסון במשחק כדורגל שנערך באיצטדיון הייזל בבריסל במאי 1985 בין ליברפול ליובנטוס, שהביא למותם של 39 איש ולפציעתם של מאות

---

- מגע גופני ברוטלי שיש בו מגע גופני כמו דחיפות, חסימות והפלות. זוהי אלימות הנחשבת ל"חוקית" והשופטים אינם נוהגים להעניש בעטיה

- אלימות "גבולית", המנוגדת לחוקי המשחק אך נחשבת עדיין ל"מקובלת" וגוררת ענישה קלה

- אלימות "על סף פשע", העומדת בניגוד גמור לכללי המשחק, מסכנת את המעורבים בה ומביאה להרחקת הספורטאי ולענישה

- אלימות "פושעת" – תקיפה בזדון שאינה קשורה לפעילות הספורט. היא מבוצעת לעתים לאחר ההתמודדות ולא אחת גוררת ענישה של ערכאה משפטית שאינה במסגרות הספורטיביות.

כל אחת מקטגוריות האלימות שציינן סמית היא ביטוי מעשי של משחק לא הוגן, והשאלה היא אם יש להשלים עם המציאות ולהתייחס בפועל לסוג הראשון של אלימות כ"מותרת" ו"בלתי נמנעת". התשובה לשאלה זו שנויה במחלוקת. ישנן פעולות שאינן עבירות ואינן נוגדות את חוקת המשחק, אך ביצוען נחשב לחוסר הגינות: קבוצת כדורגל שממשיכה לשחק על-אף ששחקן יריב שוכב על המגרש פצוע; קבוצה שאינה מחזירה כדור ליריבתה לאחר שזו הפסיקה לשחק בגלל שחקן פצוע; זריקה לסל בשנייה האחרונה לאחר שהיריב כבר הובס; הגדלת התבוסה של יריב מובס או מצוי בחיסרון מספרי וכדומה.

נורברט וולף, שכיהן כמזכיר הוועד האולימפי הגרמני, מציין שלוש צורות של חוסר הגינות ספורטיבית:

- חוסר הגינות גופנית (הכוללת למעשה את כל צורות האלימות שצוינו ע"י סמית)

- חוסר הגינות פסיכולוגית, שבה מנסה הספורטאי להרגיז את יריבו במכוון ולהוציאו משווי משקל

- 
- חוסר הגינות חברתית, הבאה לידי ביטוי בין היתר בהתייחסות שונה לספורטאים ממעמדות שונים ומחברות שונות.

חוסר הגינות ספורטיבית אינה מאופיינת רק בהתנהגותם של הספורטאים בתחומי מגרש הספורט אלא גם בהתנהגותם של הצופים והאוהדים. בשנים האחרונות אנו עדים לאלימות רבה וקשה בין מחנות אוהדים ואפילו בתוכם – תופעות של גזענות, בריונות קשה, ונדליזם, מעורבות אלימה של אוהדים אפילו במהלך משחקים (התפרצויות של אוהדים למגרשים, הכאות שופטים, סנוור של שוערי כדורגל, הטלת חפצים למגרש וכו'). מקרים לא מעטים הפכו אפילו לאסונות. דוגמה מפורסמת במיוחד היא משחק הכדורגל שנערך במאי 1985 בין ליברפול ליובנטוס באיצטדיון הייזל בבריסל. הקרב בין האוהדים הביא למותם של 39 איש ולפציעתם של מאות.

## **הסיבות להתנהגות לא הוגנת בספורט**

חוקרים רבים נתנו דעתם על ניתוח הסיבות להתנהגות לא הוגנת, הן של ספורטאים והן של קהל הצופים. נתייחס לחלק מהן:

### **מפנאי למקצוע**

בתחילת דרכו של הספורט המודרני במאה ה-19 באנגליה הוא נחשב כעיסוק של הזמן הפנוי לשם הנאה, והניצחון בכל מחיר נתפס כערך שלילי. חשיבות רבה ניתנה לשליטה עצמית בעת ניצחון או הפסד. המשחק חייב היה להתנהל באופן הוגן תוך מתן סיכויים שווים לכל צד, כיבוד החוקים והתנהגות אבירית כלפי היריבים במשחק. הנחת היסוד הייתה כי ספורט אינו עבודה. כך, לדוגמה, משחק הכדורגל באנגליה התנהל ללא שופט, ללא בעיטות עונשין וללא הרחקת שחקנים.

תהליך ההתמקצעות חל כשהתאחדות הכדורגל הבריטית פתחה את משחקי הגביע לכל המועדונים, כולל אלה של מעמד הפועלים. מאז הפך המשחק לזירת מאבק על רקע מעמדי ופוליטי, ולספורטאים הייתה שאיפה ברורה לזכות בו. לניצחון הייתה מעתה חשיבות

---

חברתית, והוא הביא בעקבותיו גם לפרסום של הספורטאים – גורם נוסף שהאיץ את השאיפה לנצח. ככל שהפכה התמורה לניצחון למטרה בפני עצמה, כך גברה השאיפה לנצח בתחרויות הספורט. הפיכת הספורט למקצוע והרווחים הרבים שמפיק הספורטאי כתוצאה מהישגיו הגבירו עוד יותר את המוטיבציה לניצחון בכל מחיר, ולפיכך המשחק ההוגן נתפס לא אחת כבולם את הניצחון ומצדיק נקיטת אמצעים בלתי הוגנים בעליל כדי לנצח.

### **תחרותיות כערך חברתי**

תחרותיות באשר היא מהווה ערך חשוב ומקובל בחברה הקפיטליסטית המודרנית, המושפעת מאוד מהתרבות האמריקנית. אך טבעי שהדבר מקרין גם על ההתייחסות לספורט המודרני ועל התופעות הנלוות לו, המביאות למשחק לא הוגן. יש לזכור כי הספורט המודרני החל באנגליה ובארצות-הברית – מדינות קפיטליסטיות מובהקות שהספורט בהן מהווה במידה רבה השתקפות של ערכיהן הכלכליים והחברתיים ובראשם ערך התחרות כאמצעי מרכזי לקידום החברה.

מחקרים שנעשו על החברה האמריקנית טוענים כי בחברה זו, אנשים מוערכים על-פי הישגיהם ולא על-פי מעלותיהם. ערך התחרות המוטבע בתרבות האמריקנית משפיע על העיסוק בספורט, ולפיכך התחרות נתפסת כ"חוק טבע" המוביל לביצוע מרבי, מקנה הנאה ותורם לעיצוב האופי האנושי ולהקניית ביטחון עצמי. מנגד, תחרותיות לכשעצמה מהווה דווקא גורם מרכזי לחוסר הגינות ספורטיבית. תחרותיות עשויה להביא לקנאה במתחרים אחרים ולטינה כלפיהם ולהוביל לאלימות במגרש ומחוצה לו. תחרותיות עשויה להצדיק פעילויות לא הוגנות, הנובעות מהצורך לפעול למען מטרת אישיות. בזמן תחרות קיימת סכנה כי המתחרים יאבדו את יכולתם לשיפוט מידתי ויתעלמו מצורכי האחר ומצורכי הקבוצה ואף מהרצון לעזור ולדאוג לזולת. מכאן שערך הניצחון, כביטוי העליון של התחרותיות, עלול לעורר רצון להשיגו באמצעים לא כשרים מצד אלה שלא יוכלו להשיג את המטרה באמצעים מקובלים.





### **הספורט כאמצעי פוליטי**

הספורט המודרני כרוך בפוליטיקה מקדמת דנא, הן במישור המקומי שבו קבוצות ספורט ייצגו לא אחת מפלגות או זרמים פוליטיים, והן במישור הבין-לאומי שבו המתחרים היוו השתקפות של עימותים לאומיים, והמדינות ראו בספורט אמצעי נוסף של מלחמה. שיא הפוליטיזציה בספורט היה במאבק הבין-גושי בין ברית-המועצות לבין ארצות-הברית לאחר מלחמת העולם השנייה. היוקרה הכרוכה בהשגת גביעים ומדליות, שמשמעותה ניצחון "גושי", הפכה את המאבק הספורטיבי בכלל ואת המשחקים האולימפיים בפרט למעין מלחמה בין-גושית. דוגמה אופיינית לכך היא החרם של ארצות-הברית ותומכיה על משחקי מוסקווה 1980 והחרם של ברית-המועצות וגרורותיה על משחקי לוס-אנג'לס 1984.

החשיבות שניתנה לניצחון חרגה הרבה מעבר לתחום הספורטיבי וגרמה לכך שהצדדים נקטו אמצעים שונים שמשמעותם שימוש בכללי משחק לא הוגן. כך למשל, עקפו הצדדים באמצעים שונים את עקרון החובבנות, שעל-פיו רק ספורטאים חובבים משתתפים במשחקים האולימפיים: בגוש המזרחי היה הגיוס לשירות צבאי מסוהה להכנה מקצוענית לכל דבר, ואילו בארה"ב עשו זאת חלק מהספורטאים במסווה של "תלמידי מכללות". התנועה האולימפית

---

לא יכלה להתמודד עם התופעה ונאלצה, בסופו של דבר, לוותר על עקרון החובבנות.

תופעה חמורה עוד יותר, שעמה מתמודדים ארגוני הספורט גם היום, היא ה"דופינג" – הסימום, שימוש באמצעים רפואיים שתכליתם לגרום לגוף להגיע לניצול מרבי של היכולת הגופנית, מעבר לאפשרויות הפיזיולוגיות והמנטאליות שלו. במקרים רבים נעשה השימוש על-ידי הספורטאי עצמו, המונע מסיבות של טובת הנאה שיפיק מהניצחון. עם זאת, ידוע בוודאות כי הסימום נעשה גם בצורה ממוסדת, על-ידי רשויות הספורט, שראו חשיבות פוליטית עליונה בניצחון משלחותיהן. אנו יודעים כיום בוודאות שזו הייתה אחת הסיבות העיקריות להצלחותיהם האולימפיות של ספורטאי וספורטאיות מזרח גרמניה.

### **אלימות של אוהדים**

כשדנים בחוסר הגינות בספורט, האלימות של אוהדים (הן כלפי הקבוצה היריבה ולעתים אף כלפי שחקני קבוצתם) מהווה חלק מרכזי בתופעה זו. הסיבות לכך מתייחסות להיבטים סוציולוגיים, פסיכולוגיים, כלכליים ופוליטיים, שתקצר היריעה מלפרטם כאן. נתייחס לשלושה גורמים מרכזיים:



---

**א. ספורט כגורם של זהות.** בעידן המודרני, קבוצות הספורט מהוות מושא הזדהות של אוהדים, בין אם מדובר במישור הקהילתי, העירוני, הפוליטי או הלאומי. הקבוצות מהוות גורם של לכידות למכלול האוהדים המזדהים. תחרויות הספורט מעוררות התרגשות רבה, וניצחון או כישלון מעורר פרץ של רגשות, שבתנאים מסוימים עלול להידרדר לאלימות.

מכיוון שקבוצת ספורט (פחות כשמדובר בספורטאי בודד בתחרויות של יחידים) מהווה סמל של הזדהות קולקטיבית, לא אחת נוצרים במגרשי הספורט עימותים ישירים, שבהם היריב אינו נתפס כיריב ספורטיבי לגיטימי אלא כסמל של אויב שנוא. דוגמה ליריבות בין אוהדים על רקע דתי היא בין שתי קבוצות מסקוטלנד – סלטיק ורינגירס; יריבות עירונית בין בוקה ג'וניורס וריבר פלייט ויריבות לאומית – בין בית"ר ירושלים וסכנין. יריבויות אלה היוו גורם לאווירה לא ספורטיבית בין האוהדים ולא אחת – בין הספורטאים עצמם.

**ב. ביטוי של אלימות חברתית.** האלימות במגרשים אינה בהכרח פועל יוצא של המתרחש בתחרות עצמה, אלא מהווה ביטוי מוחצן של סוגי אלימות הקיימים בחברה עצמה, שאינה מחויבות לערכיה ומנצלת את מגרשי הספורט ככלי ביטוי לאלימות. המתפרעים הם לרוב נערים וגברים אלימים, בדרך כלל ממעמד חברתי נמוך ורווי אלימות, המגיעים למגרשים כדי לספק את יצר התוקפנות שלהם ואת רגשות התסכול, האכזבה והשעמום. הם מבטאים באלימותם גם צרכים פסיכולוגיים ובהם הגנה על כבוד, גבריות, נקמה, הכחשת נחיתות חברתית ואישית וחסכים אישיים.

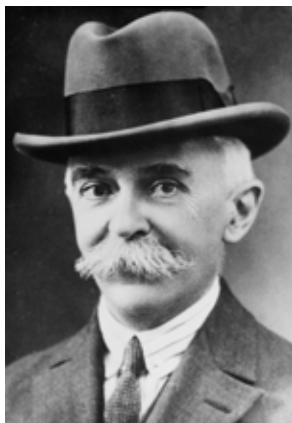
העובדה כי מדובר בהמוני בני אדם, הנמצאים בקרבה גופנית ובמצב של ריגוש, גורמת ל"יתסמונת העדר", שבה אוהדים אלימים יחידים סוחפים את הקהל כולו וגורמים לכל יחיד "לשבור" את מעצוריו הפנימיים והחיצוניים ולהתנהג באופן שונה מהתנהגותו כשהוא בגפו. עם זאת, יש הטוענים כי באלימות מסוג זה קיים סוג של קתארזיס, שכן הוא משמש לא אחת כפורקן ללחצים חברתיים, כשחרור של רגשות זעם ותסכול וכתרומה להפחתת

---

האלימות מחוץ למגרש הספורט. הבעיה בגישה זו שהיא מעניקה, שלא ברצונה, צידוק להתנהגות לא הוגנת של הצופים ומבדילה את הספורט ממופעי תרבות אחרים שבהם התנהגות מסוג זה נחשבת לפסולה ולאסורה.

**ג. גורמים סביבתיים.** האלימות במגרשי הספורט מושפעת גם מהתנאים הסביבתיים של האירוע. משתנים סביבתיים שונים משפיעים על התנהגות קהל הצופים. לדוגמה: מיקום התחרות כמרכיב בהתחככות בין האוהדים (מקום ניטרלי מחוץ לעיר או בתוכה); הרכב הקהל – ככל שיהיו בו יותר צעירים ממעמד כלכלי נמוך, כך יגבר הסיכוי לאלימות; הצפיפות במגרש, המהווה מקור של ליבוי יצרים ואמצעי השליטה של המארגנים בקהל הצופים (שיטור, גדרות, מצלמות, קירבה למגרש ועוד). גם הטיפול של התקשורת והרשתות החברתיות באירועי הספורט מהווה לא אחת גורם מעודד לאלימות. בצד דיווח ביקורתי על אלימות, התקשורת מאדירה לעתים אוהדים אלימים ויוצרת תחושה ש"האלימות היא חלק מהמשחק".

בדו"ח השופט טיילור, שפורסם בבריטניה בשנת 1998, מתברר שהגורם הסביבתי נתפס כגורם מרכזי בטיפול בסוגיית האלימות.



הברון פייר דה קוברטן, מייסד התנועה האולימפית  
ומחדש המשחקים האולימפיים בעת החדשה

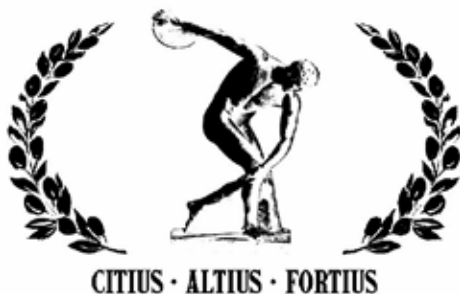
---

השופט טען כי התנהגות הקהל היא פועל יוצא של מצבם הגרוע של המתקנים: הצפיפות הבלתי נסבלת, השירותים הציבוריים המזוהמים, איכות המזון הירודה המוגשת במזנונים ואף הגדרות הגבוהות ויציעי העמידה היוצרים בעיני האוהד תחושה של זלזול בו. וכך, הוא חש שאינו מגיע לאירוע תרבותי מכובד, ותגובתו האלימה היא פועל יוצא של ההתייחסות כלפיו. אחת ההמלצות העיקריות של השופט הייתה אפוא הצורך בשיפור משמעותי של התנאים הסביבתיים ותנאי האירוח במגרשי הכדורגל, שיקנה למקום אווירה תרבותית שתקרין על התנהגות האוהדים.

## ד. התנועה האולימפית והוועד הבין-לאומי למשחק הוגן

הברון פייר דה קוברטן, מייסד התנועה האולימפית ומחדש המשחקים האולימפיים בעת החדשה, הושפע רבות מהתרבות היוונית הקלאסית, אך לא פחות מכך גם מהתרבות האירופית. כבן למשפחת אצולה צרפתית הוא חש קשר נוסטלגי ל"רוח האבירות" של סוף תקופת ימי הביניים. האבירים של אותה תקופה אימצו קוד התנהגות "אבירי" שקבע, בין השאר, כי אביר לעולם לא יתקוף יריב לא חמוש, יגלה אומץ לב בדיבורים ובמעשים, יגן על עקרונותיו, יהיה בעל משמעת עצמית, יגן על חלשים וחפים מפשע, לעולם לא ייטוש חבר, בן ברית או מטרה נעלה ויתנהג למופת. "רוח האבירות" היא המקור ל"משחק הוגן", ודה קוברטן הביא רוח זו משדה המערכה לשדה הספורט.

בשנת 1894 ייסד דה קוברטן את הוועד האולימפי הבין-לאומי, במטרה לתרום לבניית עולם טוב יותר על-ידי חינוך בני נוער באמצעות ספורט. הוא אמר: "כאשר החייתי את המשחקים האולימפיים לא הסתכלתי בקרבתני אלא למרחק. רציתי להחזיר לעולם של היום, באופן בר קיימא, מוסד עתיק, שעיקריו חוזרים להיות רלוונטיים שוב...". דה קוברטן היה מודאג מחוסר



מהר יותר-גבוה יותר-חזק יותר

---

ההתפתחות הגופנית של אזרחי המדינה, וכוונתו הייתה להשתמש במשחקים האולימפיים כמקור השראה שאליו הוסיף את הערכים החינוכיים של הספורט במאה ה-19, כפי שתורגל בבת-הספר שבהם ביקר והעריך. הוא האמין שפעילות ספורט תסייע במאבק בניוון הפיזי והמוסרי. הוא גם האמין באמונה שלמה ש"אין שני חלקי אדם, גוף ונפש, יש שלושה – גוף, נפש ואופי. האופי לא נוצר על-ידי המוח, אלא בעיקר על-ידי הגוף. האנשים בעת הישנה ידעו זאת, ואנחנו לומדים זאת בכאב מחדש".

דה קוברטן הדגיש שספורט הוא שפה אוניברסלית וגם זרז אוניברסלי להרמוניה. הספורט מסוגל לאחד בין אנשים וללמד ערכים כמו כבוד הדדי, סולידריות, סובלנות והגינות. למשנתו הייתה השפעה עצומה על סלילת הדרך להתפתחות היסודות של המשחק ההוגן.

## פעולות הוועד האולימפי הבין-לאומי למען ספורט הוגן

בשנת 1908 פורסמה לראשונה ה"אמנה האולימפית", שהתבססה על מסמך שפרסם דה קוברטן ב-1898 ונקראה אז "המדריך לוועד האולימפי הבין-לאומי". בשמה הנוכחי מוכרת האמנה משנת 1978, ולאחרונה עודכנה בספטמבר 2013. האמנה האולימפית היא ה"חוקה" של התנועה האולימפית והבסיס לתקנות ולחוקים של כל ארגוני הספורט הבין-לאומיים. הפרק באמנה, העוסק בעקרונות היסוד של האולימפיזם, מונה את המשחק ההוגן כאחד מהם:

*"The practice of sport is a human right. Every individual must have the possibility of practicing sport, without discrimination of any kind and in the Olympic spirit, which requires mutual understanding with a spirit of friendship, solidarity, and fair play".*



---

נ"הספורט הוא זכות אנוש. לכל פרט חייבת להיות האפשרות לעסוק בספורט ללא אפליה מכל סוג שהוא וברוח האולימפית, המצריכה הבנה הדדית ברוח של ידידות סולידריות ומשחק הוגן". מהו אפוא "משחק הוגן" בתנועה האולימפית ובספורט בכלל? ניתן להגדיר זאת במשפט מכונן אחד, המגלם בתוכו את הרעיון כולו: **לנצח ביושר – להפסיד בכבוד**. קוד ההתנהגות האולימפי קובע כי על משפחת הספורט כולה, ובמיוחד הספורטאים המהווים מודל לחיקוי לדור הצעיר ברחבי העולם כולו, לנהוג ביושר, בהוגנות, באדיבות ובהערכה כלפי היריב. הזכות "לעשות ספורט" היא זכות אוניברסאלית בסיסית בחברה האנושית, ויש לאפשר את מימושה תוך שוויון מלא ואי אפליה על בסיס גזע, מין, דת, לאום או כל סיבה אחרת.

הסיסמה שליוותה את התנועה האולימפית והייתה מזוהה עמה במשך עשרות שנים – מהר יותר-גבוה יותר-חזק יותר, קיבלה חיזוק בשנת 2015, עם פרסום האמנה "Agenda 2020" של הוועד האולימפי הבין-לאומי, שבאה להדגיש את הערכים האולימפיים האוניברסאליים של **מצוינות** (excellence), **כיבוד** (respect), **ידידות** (friendship). הצורך בתוספת זו נבע בין השאר מהתחושה כי ללא חיזוק זה ניתן לפרש את המוטו האולימפי כשאיפה להישגים ולשיאים חדשים, שלצידם כבוד ויוקרה.

אלא שהלחץ לזכות בכבוד ובתהילה, לעתים בכל מחיר, הוביל להתגברות תופעות של אלימות, רמאות וסימום. כבר בקונגרס האולימפי ה-11 שהתקיים בשנת 1981 הבינו חברי הוועד האולימפי הבין-לאומי שיש לטפל בתופעות אלו, אולם נדרשו עוד כ-30 שנה עד שהדיבורים הפכו למעשים. שנת 1999 הייתה למעשה שנת המפנה:

הוועד האולימפי הבי"ל פרסם את "הקוד האתי האולימפי", שיחד עם "האמנה האולימפית" הפכו למעשה לספר החוקים של עולם הספורט, שעל-פיו פועלות התאחדויות הספורט הבי"ל וגופי הספורט הלאומיים. יחד עם פרסום הקוד האתי הוקמה גם ועדת האתיקה של הוועד האולימפי הבי"ל, האחראית לאכיפתו.



---

ביוזמת הוועד האולימפי הבינלאומי (World Anti-Doping Agency) – הסוכנות הבין-לאומית למאבק בתופעת הסימום בספורט. בסוכנות זו חברות כל התאחדויות הספורט הבינלאומיות, ולראשונה בהיסטוריה גם כל מדינות העולם שממשלותיהן חתמו על התחייבות לחוקק את כל החוקים הנדרשים למאבק בסימום בספורט על-פי הנחיות WADA.

תופעה נוספת, הפוגעת במשחק ההוגן ואשר הפכה לזמינה ולנפוצה יותר עם התפשטות והתקדמות טכנולוגיות התקשורת החדשות, היא תופעת ההימורים הבלתי חוקיים. מאז המשחקים האולימפיים בביוג'ינג 2008 קיים פיקוח הדוק על מניעת תופעה זו במהלך המשחקים האולימפיים וסביבם, תוך שיתוף פעולה עם האינטרפול. ביוזמת הוועד האולימפי הבינלאומי הוקמה בחודש ינואר 2014 מערכת IBIS – מערכת אינטגרטיבית בין-לאומית, האוספת מידע מודיעיני על הימורים בלתי חוקיים ומעבירה אותו לגורמי אכיפת החוק. בשנת 2015 פרסם הוועד האולימפי הבינלאומי את הקוד האולימפי למניעת מניפולציות בתחרויות ספורט, האוסר על כל המעורבים בספורט – ארגונים או פרטיים – ליטול חלק בהימורים ומטיל עליהם חובת דיווח אם הם נתקלים בתופעה זו.

לצד פעילות של הרתעה ואכיפה משקיע הוועד האולימפי הבינלאומי, באופן ישיר ובאמצעות התאחדויות הספורט הבינלאומיות והוועדים האולימפיים הלאומיים, משאבים רבים בפעילות חינוכית הן ברמה הלאומית והן בתחרויות הספורט הבינלאומי. גולת הכותרת בעניין זה הם המשחקים האולימפיים לנוער (YOG) ומשחקי הנוער האירופיים (EYOF).

## **הוועד הבין-לאומי למשחק הוגן (CIFP)**

הרעיון של לחימה בשוביניזם ובאלימות בספורט החל לקרום עור וגידים בתחילת 1963, בעת כינוס שהתקיים על-ידי מכון אונסק'וו לנוער בגרמניה. גורמים רשמיים בספורט של הוועד הבין-לאומי למדעי הספורט והחינוך הגופני (ICSSPE) וכן עיתונאים שייצגו את התאחדות עיתונות הספורט הבינלאומי (AIPS) התכנסו כדי לדון

---

באפשרות של פעולה משותפת לקידום משחק הוגן. יוזמה זו נולדה בעקבות אירוע טרגי שהתרחש במשחקים האולימפיים ברומא בשנת 1960, כאשר הגישה של "ניצחון בכל מחיר" גבתה לראשונה מס כבד בחיי אדם. רוכב האופניים הדני קנוד ג'נסן מת כתוצאה משימוש בחומרים אסורים משפרי ביצועים. מקרה זה זעזע את עולם הספורט והעלה למודעות את הסכנות הטמונות בסימום, בשוביניזם, באלימות ובמסחור, שהחלו להיות דומיננטיים יותר ויותר בתחרויות הספורט באותה תקופה. היה ברור לכול כי הספורט חייב להיות מוגן מפני המגמות והנטיות המסוכנות הללו. יתר על כן, יש חשיבות רבה להדגשת ערכי הספורט, המהווים השראה בקרב צעירים להגשמת חלומותיהם.

כתוצאה מהדיונים בנושא זה וכדי להביא לידיעת הציבור פעולות ומעשים מכובדים בספורט הוחלט לקבוע פרסי "פייר דה קוברטן למשחק הוגן". וכך, ב-5 בדצמבר 1963 בפאריז, נוסד הוועד הבי"ל לארגון פרסי "פייר דה קוברטן למשחק הוגן" על-ידי הגופים הבאים: איגוד עיתונות הספורט הבי"ל (AIPS), הוועד הבי"ל למדעי הספורט והחינוך הגופני (ICSSPE) וההתאחדויות הבי"ל לכדורסל, לכדורגל, לרוגבי ולהיאבקות. ארגון זה הוכר על-ידי הוועד האולימפי הבי"ל ואונסק"ו. בשנת 1973 החליט הארגון לשנות את שמו ל-"הוועד הבין-לאומי למשחק הוגן" (CIFP – International Fair Play Committee), אך המטרות המוגדרות בחוקתו נותרו זהות לאלה של המייסדים.

CIFP הוא בעל תפקיד חינוכי חשוב בקידום המשחק ההוגן והבנה טובה יותר של ערכיו תוך מניעת התנהגות המנוגדת למשחק הוגן. מטרותיו הן לקדם ולשמר את רוח המשחק ההוגן והערכים שרוח זו מייצגת בספורט ובחיי היום-יום, תוך מתן כבוד ליריב ודחיית אלימות וסימום בספורט. CIFP מעורב בפיתוח שיטות הוראה של משחק הוגן, המיושמות בחינוך הגופני ובספורט הן לצעירים הן לבעלי צרכים מיוחדים.

כדי לקדם את ערכי המשחק ההוגן, CIFP שואף להשפיע על

---

התנהגותם החברתית והמוסרית של אלה הקשורים ישירות או בעקיפין בספורט: ספורטאים, מאמנים, שופטים, מנהלי ספורט, אוהדים, ארגוני ספורט, הורים, רופאים, מורים לחינוך גופני, אנשי תקשורת, שותפים ונותני חסות. לשם כך כוללת הפעילות של CIFP ארגון אירועים רבים, הפצת פרסומים, הקצאת פרסים שנתיים כאות הוקרה על התנהגות ספורטיבית, המוכיחה כי הרוח של משחק הוגן מקדמת את מטרותיה בספורט ועוד.

CIFP פועל בשיתוף עם גופים כמו הוועד האולימפי הבי"ל, אונסק"ו, התאחדויות ספורט בי"ל ולאומיות, ועדים אולימפיים לאומיים וכל הארגונים הלאומיים והבין-לאומיים המעורבים בחינוך גופני ובספורט לאנשים עם מוגבלויות.

במשך הזמן גדלה התנועה והחלה להשפיע לא רק על ספורט אלא גם על החברה כולה. כדי להסב את תשומת-הלב למעשים הוגנים הנערכים בתוך עולם הספורט ומחוצה לו הוחלט להעניק פרסים גם לאנשים שנמצאו בעלי התנהגות הומניטרית למופת. זאת ועוד, בעשור שלאחר ההקמה פורסמה חוברת בכותרת "משחק הוגן לכול", שבו הצהיר הארגון שרוח המשחק ההוגן צריכה לחול מעבר לאזורי הספורט התחרותי ולהגיע למקומות שבהם מתקיים ספורט לנוער, ספורט להמונים וספורט פנאי ונופש.

## ערכי המשחק ההוגן על-פי CIFP

להלן פירוט ערכי היסוד של משחק הוגן על-פי CIFP. יש להדגיש שערכים אלה אינם ייחודיים רק לספורט, והם רלוונטיים גם לחיי היום-יום.

**תחרות הוגנת.** אין די בניצחון כדי ליהנות מהצלחה. עליו להיקבע על-פי מדדים כשרים באופן מוחלט ומתוך כנות.

**כבוד.** חובתו של כל ספורטאי לשחק לפי הכללים הכתובים ולכבד את אלו הלא-כתובים. משחק הוגן דורש מתן כבוד ללא תנאי ליריבים, לשחקנים האחרים, לשופטים ולאוהדים.

---

**חֲבִירוּת.** יריבות על המגרש אינה שוללת ידידות. נהפוך הוא. הידידות עשויה לצמוח באופן אצילי מתוך היריבות.

**רוח צוות.** אנשים עשויים להיות הרבה יותר חזקים כקבוצה. שיתוף רגע הניצחון עם חברי הקבוצה הוא העונג האולטימטיבי.

**שוויון.** התחרות בתנאים שווים היא הכרחית בספורט. אם לא יתקיים שוויון, לא ניתן יהיה למדוד ולהעריך את הביצועים כראוי.

**ספורט ללא סימום.** משחק הוגן פירושו משחק נקי מחומרים אסורים, ללא נטילת תרופות או סמים. כל העובר על דרישה זו פוגע בכל המשתתפים האחרים.

**שְׁלֵמוֹת מוסרית.** במשחק הוגן יש צורך בכנות ובעקרונות מוסריים חזקים. תרגול של פעילות ספורטיבית במסגרת האתיקה הנדרשת היא חיונית, אם השאיפה היא להיות אלופים אמתיים.

**סולידריות.** חשוב לתמוך זה בזה ולחלוק רגשות, מטרות וחלומות. תמיכה הדדית מביאה להצלחה הדדית בספורט ומחוצה לו.

**סובלנות.** הנכונות להשלים עם התנהגות או החלטות שלא תמיד מסכימים איתן עשויה לפתח שליטה עצמית. תכונה זו עשויה להיות גורם מכריע בניצחון או בהפסד.

**אכפתיות.** אלופים אמתיים מתחשבים זה בזה. הם מודעים היטב לכך שהם אינם יכולים להיות במקום שבו הם נמצאים מבלי שלאחרים יהיה אכפת מהם.

**מצוינות.** ספורט מעודד אותנו למאמץ משותף מתוך שאיפה למצוינות אנושית.

**שמחה.** פייר דה קוברטון, אבי המשחקים האולימפיים המודרניים, אמר: "הדבר החשוב ביותר בחיים הוא לא הניצחון אלא המאבק". תחרות עשויה להיות חזקה, אבל צריך תמיד להסתכל על השמחה בעת העיסוק בספורט. אפילו בשיאו של המאבק אין לשכוח שמדובר במשחק.

---

**כיצד תורמים ערכי היסוד של משחק הוגן לעולם טוב יותר?**  
כפי שצויין, משחק הוגן הוא התנהלות/גישה שבאה לידי ביטוי בהתנהגות היום-יומית של האדם. בכל פעם שאנחנו מתנהלים/פועלים ברוח המשחק ההוגן אנו תורמים לבניית עולם שליו וטוב יותר. הסדר הקיים בחברה שלנו יהיה נתון בסכנה ללא הגינות ואמינות. אם לא נשחק לפי הכללים, נהרוס את רוח המשחק כך שיהיה בלתי אפשרי לשחק.

משחק הוגן עשוי ללמד את האדם סובלנות וכבוד לזולת. הוא ממלא תפקיד מרכזי בעידוד לשיפור איכות חיים ולרווחת האדם בחברה של היום. משחק הוגן מאפשר שילוב חברתי ויצירת תחושה של עבודת צוות. הוא מעניק תקווה, גאווה וזהות ומסוגל לאחד בין לאומים שונים, עמדות פוליטיות, דתות ותרבויות, שלעתים קרובות אינם מאוחדים.

**כיצד מוגדר משחק הוגן על-ידי אישים בספורט ובחברה?**

**משחק הוגן עבור אלופי ספורט:**

- "כדי להיות אלוף צריך הרבה יותר מאשר לחצות את הקו ראשון. אלוף הוא הרבה יותר ממנצח. הוא מי שמכבד את הכללים, אינו משתמש בחומרים אסורים ומתחרה ברוח המשחק ההוגן" (ז'אק רוג, נשיא הוועד האולימפי הבינלאומי לשעבר).
- "משחק הוגן נותן לספורט אופי יפה. משחק הוגן הוא שפה משותפת, והוא המחבר יחד את עולם הספורט כולו. יש אלופים רבים, אבל אלוף האלופים הוא הספורטאי שמתאמן, מתחרה וחי ברוח המשחק ההוגן". ג'ינו קמוטי, נשיא הוועד הבינלאומי למשחק הוגן.
- "כדי להבין את המשמעות של משחק הוגן יש להתחבר לערכים מוסריים כמו רוח הצדק, ההגינות וכבוד האדם. חזון רחב זה של משחק הוגן הוא נגיש לכול ומצוי בבסיס כל היישומים הספציפיים שלו. לפיכך, כבוד, נאמנות, סובלנות וגוף בריא הם הסימנים למשחק הוגן בספורט. הדדיות

---

ממלאת תפקיד חיוני בתחרות: לא ניתן לעסוק בספורט ללא יריבים; הספורט דורש יחס של כבוד כלפי האחר וכלפי המפסיד כמו גם המנצח. צדק ושוויון הזדמנויות חייבים להתקיים בספורט בשעות הפנאי כמו בספורט תחרותי, ובאחרון חייבים להתקיים בכל שלבי ההכשרה/אימון. משחק הוגן קורא להבנה כלפי הסביבה החברתית של המתחרים והתרבויות השונות". הוועד הבי"ל למשחק הוגן, הצהרה משנת 2011.

- "הרעיון של משחק הוגן הוא אוניברסאלי וקיים בבסיסו של כל ספורט. ללא הגינות, הספורט הוא נטול כל משמעות או תכלית. גרוע מכך, החווייה עלולה להיות מזיקה עבור המשתתפים. אבל משחק הוגן הוא גם פילוסופיה – כבוד לזולת וכבוד לכל מוסדות הספורט. יש כאן מעין הסכם לא כתוב בין כל המעורבים בספורט, בנוגע לערכים ולשיעורים שאנחנו רוצים שספורט ילמד את כולנו. משחק הוגן מתקשר גם לקבלת החלטות. ככל שאנו מתקשרים זה עם זה באמצעות ספורט, או כצופים, עלינו להגדיר מה נכון ומה לא. העיסוק בספורט מחייב אותנו להתאמץ ולשאוף למצוינות אנושית. כשילדינו מתקשרים זה עם זה בספורט, עליהם לקבל החלטות נבונות לגבי סוגיות משחק הוגנות, יחד עם היכולת שלהם לחשוב וללמוד כיצד להפוך את החיים למתגמלים ומספקים בחברה". המרכז הקנדי לאתיקה בספורט.

- "משחק הוגן משלב את המושגים ידידות, כבוד לזולת ומשחק ברוח הנכונה. משחק הוגן מוגדר כדרך חשיבה, לא רק כצורת התנהגות". קוד האתיקה של הספורט, המועצה האירופית.

**משחק הוגן בחיי היום-יום.** "הספורט הוא פעילות חברתית ותרבותית, שהעוסקים בו באופן הגון מעשירים את החברה ואת הידידות בין עמים. ספורט מוכר גם כפעילות פרטנית המבוצעת באופן הוגן, מציעה הזדמנות להכרה עצמית, להבעה ולהגשמה עצמית, להישג אישי, רכישת מיומנות והפגנת יכולת, אינטראקציה

---

חברתית, הנאה, בריאות טובה ורווחה. הספורט מקדם מעורבות ואחריות בחברה עם מגוון רחב של מועדונים ומנהיגים הפועלים בהתנדבות. נוסף לכך, מעורבות אחראית עשויה לקדם רגישות לסביבה". קוד האתיקה של הספורט, המועצה האירופית.

**חברה הוגנת.** ספורט הוא חלק בלתי נפרד של דו-קיום חברתי, המהווה בבואה נאמנה למושגים כמו יושר והתנהגות הוגנת לא רק בזמן משחקים ותחרויות אלא גם בחיי יום-יום. באמצעות הספורט, הקהילה מתרגלת מערכת של חוקים המבוססים על עקרון השוויון. השוויון הוא אחד מאבני היסוד העיקריות של משחק הוגן, נוסף לשוויון בפני החוק ושוויון הזדמנויות. זוהי צורה של התנהגות, שהיא בעלת חשיבות רבה יותר מהצלחה ומניצחון. הדבר מומחש על-ידי התנהגות אנושית (ולא אנוכית) של ספורטאים. לא מדובר רק בעקרונות ובחוקים. תחרות הוגנת, כבוד, חוסר אנוכיות, דאגה ומסירות לזולת וכיו"ב נצפים גם במצב של תחרות (ללא מילים) וגם בחיי היום-יום, בעזרת הספורטאים, וכך מתחזק האמון ביכולת שיתוף הפעולה האנושי. בספורט עלינו לראות את היריב כפי שאנו רואים את עצמנו: לא כאויב אלא כשותף שאנחנו מתייחסים אליו בכבוד לשם השגת המטרה המשותפת שלנו.

מיסוד חברה הוגנת, הדוגלת בהקשבה הדדית ותכליתית, יחד עם ריסון עצמי, מחייבים בעיקר רעיונות אתיים משותפים וקידום רעיונות ההכרחיים לשיתוף פעולה בין אנשים, שניתן לחזקם באמצעות מעורבות של ההורים, המורים והתקשורת. קהילה כזו יכולה להתקיים כשצדק ושיתוף פעולה יובטחו בכל מקום על-ידי משחק הוגן.

## **פרסי משחק הוגן במשחקי ריו 2016**

במשחקי ריו הקרובים, כמו בכל משחקים אולימפיים הנערכים אחת לארבע שנים, יעמדו תחרויות הספורט בענפים האישיים והקבוצתיים במרכז ההתעניינות הציבורית וירתקו מיליוני צופים בכל רחבי העולם. אתלטים, שחיינים, מתעמלים, כדורסלנים

---

וספורטאים בענפים רבים אחרים יתחרו ביניהם ונגד עצמם, במטרה לזכות באחת המדליות האולימפיות המוענקות בכל תחרות. תקוות המארגנים והצופים היא שהתחרות בין הספורטאים תהיה אכן מאתגרת, מתוחה וקשה, אך מעל הכול – הגונה.

כדי להבליט את הערכים של משחק הוגן בספורט ייערך במשחקי ריו 2016 אירוע מיוחד שבו יחולקו פרסים על הגינות בספורט (RIO2016 Fair Play Awards), במטרה לקדם גם רעיונות של הגינות בספורט – על המגרש ואולם הספורט ומחוץ להם. באירוע יועלו על נס דפוסים של התנהגות הגונה בספורט שהדגימו ספורטאים מרחבי העולם בתחרויות ספורט שקדמו למשחקי ריו.

במסמך שהופץ על-ידי הוועד הבין-לאומי למשחק הוגן והוועד האולימפי הבי"ל לקראת האירוע, הסביר תומאס באך, נשיא הוועד האולימפי הבי"ל: "לספורט יש הכוח הייחודי לקבץ אנשים יחד מתרבויות ומרקעים שונים. הספורט מלמד אותנו ליישם ערכים של כבוד לזולת ומשחק הוגן בכל מה שאנו עושים. זו הסיבה שהוועד האולימפי הבי"ל מקדם בלב שלם יוזמה זו, המפיצה את הערכים האולימפיים בכל העולם".

לקראת קיום האירוע במשחקי ריו אפשרו מארגניו לציבור הרחב, בפעם הראשונה, להציע שמות של מועמדים לקבלת פרס ההגינות, ובכך הם הפכו את האירוע לפופולרי יותר, חובק עולם, המאפשר לאנשים בכל העולם להיות מעורבים בבחירה של ספורטאים הגונים.



---

## מקורות מומלצים לקריאה

אפק, א', לידור, ר' (1997). **משחק הוגן**. תל-אביב: אל-אור.

גיא, ש' (2014). **ילדים טובים משחקים כדורגל: פיקוח והכלה חברתית בכדורגל האנגלי**. נתניה: המכללה האקדמית בוינגייט.

גיל, ע' (1982). **לנצח ביושר ולהפסיד בכבוד**. תל-אביב: עם עובד.

גלילי, י' (2004). **משחק הוגן: הגינות בספורט ובבתי הספר**. בתוך: לידור ר', פייגין, נ' (עורכים), **היבטים חברתיים של ספורט ופעילות גופנית בבתי הספר ובקהילה** (עמ' 219-238). תל-אביב: רמות.

גלילי י' (2009). **משחק הוגן: הגינות ואלימות בספורט המודרני**. בתוך: גלילי, י', לידור, ר', בן פורת, א' (עורכים), **במגרש המשחקים: ספורט וחברה בתחילת האלף השלישי** (עמ' 475-520). רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

וולף נ' (1991). **משחק הוגן**. בתוך: רסקין, ה' (עורך), **משחק הוגן: חינוך להגינות ספורטיבית** (עמ' 64-68). משרד החינוך: הפיקוח על הוראת החינוך הגופני.

ויינגרטן, ג', רסקין, ה', לידור, ר' (2001). **התמודדות עם תוקפנות ועם אלימות בספורט: טיפוח משחק הוגן והגינות ספורטיבית**. **בתנועה ו' (1)**, 104-113.

רסקין, ה' (1974). **הגינות ספורטיבית**. ירושלים: משרד החינוך התרבות, אגף הנוער והחינוך החברתי.

רסקין, ה' (עורך) (1991). **משחק הוגן: חינוך להגינות ספורטיבית**. ירושלים: משרד החינוך, הפיקוח על הוראת החינוך הגופני.

---

Frevert, U. (1995). **Men of Honor: A Social and Cultural History of the Duel.** Cambridge, Malden, MA: Polity Press.

Smith, M.D. (1983). **Violence in Sport.** Toronto: Butterworths

Ruskin, H., & Lammer, M. (Eds.). (2001). **Fair Play: Violence in Sport and Society.** Jerusalem: Cosell Center.